

Politikai
röpiratok.

94.

94
728

MAGYAR
KÖZTÁRSASÁGI BANK.

IRTA

MUDRONY PÁL

6.

PEST.

AIGNER LAJOS.

1870.

MAGYAR

KÖZTÁRSASÁGI BANK

DE BALLAGI GÉZA

ELŐSZÓ.

Ezen „Magyar köztársasági bank“ cím alatt közrebocsátott röpirat fő része f. év tavaszán jelent meg a „Hazánk“ közgazdasági rovatában a szövegben olvasható címek alatt irt cikksorozatokban.

Talán felesleges volna indokokat felhozni a mellett, hogy e kis művet, bár az előbb egy nagy politikai és közgazdasági napilap hasábjain megjelent, miért hozom újra a közönség elé. Az idő elérkezett, melyben hazánkknak önálló pénzügyet kell alkotnia. És így, azt hiszem, nem leend hasztalan felfrissíteni azon eszmekör, melynek részletes gyakorlati kivitele által teljesen eredeti, és jelen helyzetünkben felakadás nélkül megvalósítható oly önálló magyar pénzügyet lehet alkotni, mely a közigazgatási tudomány jelen színvonalán áll s így azzal egyidejűleg sőt a tudományos haladást megelőzve, életerősen fejleszthető.

Egy körülményt azonban ki kell e helyütt magyaráznom. Előbb a létesítendő magyar bankot állambanknak neveztam, és most azt köztársasági banknak nevezem. Ennek okát, nem a minden áron köztársaság utáni törekvés, mint inkább a tévmagyarázatok elkerülésének czélja képezi. Lényegében véve az „állam“ és „köztársaság“ megnevezés azonos fogalmat jelent, mert a közigazgatási tudomány elvei szerint szervezett állam, valójában köztársaság, habár alakilag monarchikus alkotmány-formát birna is. De a gyakorlati életben e felfogás jogosultsága még nincs általánosan elismerve; mi nagyon természetes, mert jelenleg az állampolgáriságnak ugyszólván csak kezdetét éljük, s így a gyakorlati férfit, ki mindig a létezőt tartja szem előtt s a létesítendőt figyelmen kívül hagyja, állam megnevezés alatt oly államot ért, mint a minő államok jelenleg léteznek, mint a minő államnak polgára.

Természetes tehát, hogy midőn az olvasó a létezőt — a jelenlegi félig, vagy nagyban és egészben absolutistikus állam fogalmát — nagyon könnyen felcserélheti a létesítendő, a kifürkészett tudományos igazságok alapján önkormányzati alkotmányos elv szerint szervezendő

— állam fogalmával s így előbbi visszatetsző fogalommal egybekapcsolja a bank fogalmát: az állambank előtte gyűlöletes színben tűnik fel és az erre vonatkozó fejtegetést figyelemre sem fogja méltatni. A reform-eszme terjesztését tehát állambank megnevezés alatt nem tarthatom sikeresithetőnek és ezért célszerűnek láttam e megnevezést a tárgy lényegén mit sem változtató köztársasági bank megjelöléssel felcserélni.

Igaz ugyan, hogy a köztársaság, a republika, fogalmához is nagyon sok tévmagyarázat tér: a republikaonsokat számosan a társadalmi rend felforgatóinak tartják, kik csak rombolni akarnak, de újat alkotni nem képesek. — Azonban ezen nagyuri elfogultságot a demokratikus eszmék áramlata mindinkább háttérbe szorítja és a hit a köztársaság jövője felett napról napra jobban megerősödik.

Én részemről köztársasági törekvés alatt egyedül az emberiség vagy állampolgárok összessége érdekében történő új alkotást értem; rombolni a zsoldos had is szokott, de a teremtő eszmét s ennek tervszerű kivitelét csak a szabad gondolkodású és munkás embertől várhatni. A polgárok jóllétét szem előtt tartó férfit nem kívánhatja a létező intézményeknek forradalom

által leendő megszüntetését. Az ily működés temérdek áldozatot kíván, és nem is bírja a biztos jövő zálogát. Világtörténelmi tények mutatják, hogy egy nemzedék feláldozása sem szüntetheti meg valamely állam társadalmi bajait. A biztos jövőt egyedül a folytonos munkálkodástól, az észrevett rossznak szüntetlen eltávolításától várhatni.

Ezért a jelenkor demokratái nem törekésznek az állami viszonyok egyetemleges felforgatása után, hanem a hibásnak bizonyult intézményeket megjavítják, s ott, hol új intézményt kell felállítani, azt tisztán köztársasági szellemben, az összes állampolgárok kívánságai szerint hozzák létre. És ez ut sokkal könnyebben győzelemre segíti a korszerű eszméket, mint ha azokat egyszerre rohamosan akarnák létrehozni.

Ily értelmet kívánok tulajdonítani a köztársasági megnevezésnek, midőn azt a bank állami intézményével kapcsolatba hozom. Magyarzágnak ez ideig nincs bank-rendszere. A hazánkban létesítendő bank tehát egy egészen új intézmény leendő és ezért is azt tökéletesen demokratikus alapra lehet fektetni, úgy hogy a hazának minden egyes polgára azt sajátjának tekinthesse; oly banknak, mely nem függ egyes

pénzóriások szeszélyétől, s mely nem lehet esz-
köz arra, hogy hazaellenes vagy közszabadság-
ellenes célokra felhasználassék.

És mint ily intézményt, azt hiszem, méltán
megjelölhetem azt a köztársasági magasztos
eszme jellegével. Ha a köztársasági törekvések
igy az alkotás és újjáalkotás terén maradnak,
nincs hatalom, mely az állampolgárok többsége
ellenében azokat megszüntetni akarná és tudná.

És most még e mű tartalmára vonatkozó-
lag kell néhány észrevételt tennem.

Ez egész kis művecske egy töredékét ké-
pezi a legszélesebb alapra fektetett és ez ideig
csak nagyon csekély részben kész hazai állam-
gazdasági reform-munkálatnak. De abból kiszá-
kitva egészen önálló dolgozatként is tekinthető,
mely előadja, hogy mi módon kelljen Magyaror-
szágnak mint államnak jó és elegendő pénzt
szerezni. Igaz ugyan, hogy az itt-ott nagyon is
felületesen és aránytalan figyelemmel kidolgo-
zott részletek az olvasó előtt már csak az onegy-
szerü okból sem látszhatnak kellőleg indokoltak-
nak, miután maga a tárgy kapcsolatban van
az államadóssági politikáról és államhitelről köz-

lött fejtegetéssel. De e műnek tulajdonképen nincs is egyéb célja, mint megismertetni a bankszabadság mellé állított köztársasági bank eszméjét.

Magának a tárgynak könnyebb áttekintése végett egy-két vonással feltüntettem annak egész vázlatát.

Minden jegybanknál fődolog a bank fundálása, mely részben ércz-alapból és részben az adóalap felhasználásából áll. — A különböző bankrendszerek az ércz-alapnak és adó-alapnak egymáshoz való viszonyából erednek. Az általam kifejtett köztársasági bank eszméje szerint az összes hazai bankügyet az adóalap természetéből vont elvekre kellene építeni. És ezt igyekeztem e művecskében kifejteni, a midőn is előadtam, hogy mikép kelljen a bank számára az adóalapot reserválni, mikép kelljen megfelelő érczalapot termelni, minő legyen a bank szervezete és működése, s végül egészben véve, ez által minő eredménynek kell természet-szerűleg előállni.

Az ugynevezett bank szabadság eszméje ezen felfogástól lényegesen eltér. Ez az adóalapot egészen figyelmen kívül hagyja: a bank-alap, szervezet, működés itt az egyéni hitelből indul ki és tisztán az egyén önkényétől függ.

Pedig legkevésbé sem mondhatni, hogy az, a mit mi adó-alap alatt értünk, a bankszábadtság elve szerint keletkező bankoknál tényleg nem szerepel. E szerep megkezdődik, mihelyt a bankjegyekkel adót fizetni lehet, és adófizetés valóban történik. A bankszábadtságnál az adóalap szabad verseny alá van bocsátva. Mindenkinek szabadságában áll azt tetszése szerint felhasználni; de miután e felhasználás eszközéül arany és ezüst szolgál, az egyes állampolgár az adó-alapot tényleg csak oly mérvben használhatja fel, mint a mily mérvben nemes fémmel rendelkezik és azt jegykibocsátásra használja. A köztársasági banknál ellenben az adóalap az összes állampolgárok által egységesen használtatik fel.

Ezen kettős felhasználási mód előnyei és hátrányai mellett nagyon különböző érveket hozhatni fel, melyeknek helyességét, azt hiszem — egyedül az adóalap lényegéből lehet kimagyarázni. És a bankszábadtság és köztársasági bankrendszer czélszerűségét csakis ebből ítélhetni meg.

De miben áll hát tulajdonképen az adóalap lényege?

Bár a feleletet e kérdésre jelen művecskéből is kiolvashatni, mindazon által nem leend

czélszerűtlen azt e helyütt is kiemelni, hogy az adóalaphoz kötött egész eszmekört annál világosabban át lehessen tekinteni.

Az adóalap azáltal jó létre, hogy az emberek mint valamely országnak polgárai, nemcsak külön-külön vagy többen társulva, hanem együttesen is gazdálkodnak és így állami gazdaságot képeznek. Ezen gazdaságnak megvan a maga bevétel- és kiadásiüggye, úgy tehát, hogy az állam folytonosan értéket vesz be (adószedés) értéket ad ki (állami költségek) és állami értéket termel (állami intézmények). Mind ez, épugy egy termelési körforgást képez, mint az egyes személy magán gazdasági cselekményei. És valamint az egyén magán gazdálkodásában a termeléshez már a jövőendőbeli termény értékét is felhasználja részben, midőn ugyanis hittel gazdálkodik: ép ugy felhasználhatja az állampolgárok összessége is közös gazdaságukban, az államban ennek jövőendőben termelendő eszközeit.

És ezen lehetőség, vagyis a jövőendőben termelendő értéknek már a jelen termeléssel való alkalmazhatósága, magában véve is nagy érték az állampolgárookra nézve, melyet, minthogy adófizetés-

ből és adóbevétel felhasználásából ered, a közgazdasági tudomány adóalapnak neve.

Ezzel, azt hiszem, az adóalap lényege eléggé megfoghatóvá van téve. De fel kell itt tüntetnem még azt is, hogy a társadalmi életnek ezen főjelentőségű értéke mi módon használható, hogyan jelenik meg a termelés terén.

Ha az állampolgárok összessége a jövőben termelendő értéket állami gazdaságukban már a jelenben használni akarják, okvetlenül szükséges, hogy ezen érték oly alakban álljon rendelkezésükre, melylyel fizetést lehessen teljesíteni. Mi megtörténik, ha az adóalapnak nevezett érték arany és ezüsttel (világértékkel) mért határozott mennyiségű (és nagyságu) érték képviselőre felosztatik és így forgalomba bocsáttatik: azaz ha az állam adóalapjából fizetési eszközt készít (államjegy-kibocsátás).

De az adóalap ezen egyszerű felhasználásánál az államjegyek valóságos értékképviselőül csak az illető állam polgárai által ismertetnek el, velök — ugy szólva — csak is adót lehet fizetni; más államok polgárai ezeket értékül nem ismerik, és minthogy az ily jegyek nemzetközi forgalomra nem igen alkalmasak,

az egyes polgárok azokat még a belföldi forgalomban is kevesebbre fogják becsülni mint a valóságos értéket.

Ebben áll az adóalapnak állami érték (valuta) alakjában történt felhasználása — mint azt jelenleg az osztr.-magyar monarchiában láthatni.

A forgalom igényeit tehát az adóalapnak ezen felhasználása nem elégitheti ki, mert ha az állam adóalapjából állami valutát teremt és ezen valuta rossz, általa a gazdasági életben nagy károk idéztetnek elő.

Ennek elkerülése végett az adóalapot a társadalomnak úgy kell felhasználnia, hogy az ez alapon kiadott értékképviselőket minden pillanatban fel lehessen aranyra és ezüstre váltani, és hogy ezen beválthatósága az államjegyeknek tartósan is biztosítva legyen. Mindezt elérhetni, ha az adóalap megfelelő érczalappal hozatik kapcsolatba: ha a pénzjegyeket kibocsátó intézmény valóságos bank leend.

De hogy az adóalap az állampolgárok összessége számára sértetlenül fentartásék, nem kell megengedni azt, hogy ezen értéket a társadalomnak egyes tagjai kizsákmányolják. Mert bizonyos, hogy az állam által jövőendőben termelendő érték már a jelenben for-

galomba hozható önálló értékképviselő alakjában, s ha ez értéket a társadalomnak egyes tagjai hozzák forgalomba saját javukra, akkor ők az adóalapból nyereséget húznak, azt kihasználják; még pedig oly módon, hogy ez esetben az állam által észszerűen felhasználható érték megcsökken.

Vagy más oldalról véve fel ugyan e dolgot, világos: hogy ha magán társulatok értékképviselő jegyeket hoznak forgalomba és az állam ezeket adófizetésben elfogadja, akkor a közönség ezen jegyeket nemcsak azért fogja elfogadni, mivel az emberek bizalommal vannak az iránt, hogy a bank jegyeit minden pillanatban beváltja; hanem azért is, mivel tudják, hogy a bankjegyekkel adót is fizethetnek. És ily módon a banktársaság sokkal több jegyet adhat ki, mint kiadhatna akkor: ha jegyeit az állam adó fizetésre alkalmatosaknak el nem ismerné, s ha ennek folytán a közönség egyedül a banktársaság vagyona vagyis érczalapja szerint viseltetnék bizalommal a jegyek beválthatósága és fizetési eszközül leendő használhatósága iránt. Az által tehát, hogy az állam valamely bank jegyeit adófizetésre alkalmatosaknak elismeri, e bankot igen nagy előnyben részesíti oly hitelintézetek felett,

melyeknek jegyeit adófizetésre alkalmasaknak el nem ismeri. És midőn az állam ily módon egyes banktársulatokat bizalmával megajándékoz, érettük a közönséggel szemben nagy felelősséget is vállal; oly felelősséget, mely alól beállható crisisek alkalmával magát csak úgy vonhatja ki, ha vagy magát hagyja megkárosíttatni, a midőn a fizetéseképtelen bank jegyeit adóba elfogadja, vagy a közönséget károsítja meg, a midőn ugyan is a bukás szélére sodort bankjegyeiktől az adófizetési jogot elvonja.

Bár mily alakban és megszorításokkal használtassék is az adóalap, annyi kétségtelen, hogy szabad versenyre bocsátva, az adóalap igazságosan nem értékesíthető. De a dolog természetében is rejlik, hogy az oly érték, mely az összes polgárok állami gazdálkodásából ered, csak is ezek összessége által használtassék fel. Különbben a termelési versenyből az adóalap sincs kivéve, csak hogy a versenyre ítr magok az egyes államok, nem pedig az egyes polgárok vannak hivatva.

A gyakorlat és a közgazdaság tudománya elismeri, hogy ha valamely társulat az államtól az adóalapot megkapta, akkor az állam ezért cserébe kárpótlást igényelhet, mit rendszerint

kamattalan kölcsön alakjában szokott realizálni. Azonban, ki a javaknak törvényeit ismeri, s a vagyon és tőke hullámozásait meg tudja szemlélni, be fogja ismerni, hogy e kárpótlás semmi szín alatt nem lehet igazságos; először már csak azért sem, mert a javak szaporodását előre meg nem határozhatni, s így lehetetlen az átengedett adóalapból vont hasznót kiszámítani; de másodszor nem igazságos e kárpótlás azért, mivel nem azon állampolgároknak adatik, kiket megilletne: fizettetik ugyanis az államnak, holott azt a bankból hasznót nem húzó polgároknak kellene adni.

Az adóalapot igazságosan hasznosítani csupán úgy lehet, ha egy oly bank állittatik fel, mely az adóalapból vont hasznót nem egyes nagy tőkepénzesekre, hanem az összes állampolgárookra fogja hárítani; és ez elérhető, ha a bank nem egyes részvényeseknek, hanem az összes nemzetnek leendő tulajdona, s az ily socialis bank, a közigaazgatási tudomány tanai szerint helyesen szervezve, csakis köztársasági bank lehet.

Ha az állam az adóalapot ily köztársasági bank útján czélszerűn felhasználni nem akarja, akkor az elmondottak szerint csak e két alternatíva között választhat: vagy el kell oltania a

tudomány világát, mely kétségbe vonhatlanul felderítette, hogy adóalap létezik és jelentékeny értéket képvisel; vagy öntudatosan a legkiáltóbb igazságtalanságot kell elkövetnie, midőn az adóalapot képező értéket azok kezébe játsza, kik nagy pénzvagyonyuknál fogva ugy is hatalmi túlsúlylyal birnak polgártársaik felett az egyéni érdekek küzdelmében.

Pest, 1869. decz. 1.

A szerző.

Az adóalap rendeltetése.

Mióta a gazdasági tudomány felfedezte azon törvényt, mely az adófizetésnek mint önálló értéknek productivitasát tartalmazza, a világ-gazdaságban egy oly tényező kezd szerepelni, mely az emberiséget a művelődés és vagyonosodás terén óriási haladásra képesíti.

E tényező ugyan ekkoráig, úgy az absolut, mint az alkotmányos kormányok által inproductiv czélokra lett felhasználva. Az absolut kormányok ugyanis az adóalap feletti rendelkezésben oly hatalmat nyertek, melylyel hódító törekvéseiket a lehetőség határáig kiterjesztették s az alkotmányos államok ezzel szemben az adóalapot csak arra vehették igénybe, hogy e hódító törekvések ellenében magokat megvédjék.

És az adóalap ezen szerepelése: hódítás és hódítás elleni védelem, még korántsem ért véget; sőt inkább a jelenlegi fegyveres béke e sze-

repnek csak előjátékát látszik képezni. De a művelődést őszintén kívánó világpolgárok megakadályozhatják azt, hogy az adóalap feletti rendelkezésből eredő hatalommal való visszaélés még tovább tartson s még nagyobb mérvet ölthessen. A civilisatio barátjai s mindazok, kik a gazdasági élet törvényeit tanulmányozták, meg nem engedhetik azt, hogy az emberiség boldogítására rendelt javak, egyes személyek szeszélyei következtében a kárhozat okozóivá váljanak.

S íme, mily ironiája a sorsnak : azon lehetőség, hogy az országok adófizetését a kormány anticipálhatja, egész Európában, de legkiválólag hazánkban egyenesen a népek jólétének elpusztítására lett felhasználva! A helyett, hogy az államjegyek és kényszerfolyamú bankjegyek alakjában előlegezett állami bevétel népoktatásra, közlekedési és termesztesi faktorok előállítására lett volna fordítva, fegyverek gyártattak és szolgátsold fizettetett, s az állampolgár — államalattvalóvá degradáltatott!...

Pedig valóban csaknem leirhatatlan azon előnyök terjedelme, miket egy igazán alkotmányos ország adóalapja feletti észszerű rendelkezés által elérhet. Az állam e rendelkezésben összes feladatainak megvalósítására nemcsak a le-

hetőséget, hanem a helyes mérvet is fel-
találja. Mert az adóalap feletti alkotmányos
rendelkezés a kormány kezében termelési té-
nyező, de egyszersmind termelési szabá-
lyozó lehet. Arányos és igazságos érdek-képvi-
selet mellett tehát az adóalap nagyobb gazdasági
jelentőséggel bír, mint a vagyoni életnek bármely
más tényezője.

Ha az adóalap feletti rendelkezés ezen saját-
os jelentőségét tudományos névvel akarnók meg-
jelölni, azt mondhatnók, hogy ez a világ gaz-
daság socialis ereje.

És e socialis erő az állami élet határain belől
kiszámíthatatlan termelésre van hivatva. Mindad-
dig azonban, míg az európai államok kormányai
ál-eudemonistikus törekvéseiket nemcsak saját,
de még idegen államok polgárait is ki akarják
terjeszteni: minden államnak örködni kell a fe-
lett, nehogy az idegen befolyás által meghódít-
tassék; s így az adóalap feletti rendelkezés egy-
előre védelmi eszköz kell, hogy maradjon.
De az önvédelem szüksége az adóalap feletti ren-
delkezésben a termelést már ma sem zárja ki.
Oly mérvben, a mint e védelmi eszköz elvesz-
tése nélkül vele termelni lehet, az adóalap észsze-
rűen az államban már ma is közvetlenül a ter-

melés felé fordulhat. És e kettős hivatás képezi korunkban az adóalapnak mint önálló értéknek gazdasági rendeltetését, melyet hazánk jelen viszonyaira alkalmazva, részletesen ki fogunk fejteni.

Az adóalap Magyarországon.

A gazdasági élet történelmének legérdekesebb részét képezi az, mely a pénznek különböző korszakokbeli szereplését tárja előnkbe. Még ekkoráig ugyan nem akadt historikus, ki a lefolyt események áradatában az önálló érték és érték-képviselő véghezvitt dolgait külön egészben feltüntette volna; azonban a nemes fémek árképződésének törvényeit kifürkésző régiségbuvárok s a bank-alap tanának írói e tekintetben nem csekély érdemeket szereztek magoknak. S az anyagot a múlt ezen történelmének megírására jelenben magok a nemzetek gyűjtik, midőn a muzeumokban kegyelettel őriztetnek a régi pénzgyűjtemények.

Talán nevetségesnek tetszik, ha azt mondjuk, hogy a pénzgyűjteményekből a népeken elkövetett méltatlanságok és szenvedések lesznek kiolvashatók; pedig csak arra kell az olvasót

figyelmeztetnem, hogy az úgynevezett remedium alakjában elkövetett csalások e gyűjteményekből valaha mind napfényre fognak kerülni.

De mit tartozik ez a fenn leírt címre?

A dolog következőleg áll.

Európa összes államaiban, tehát hazánkban is, a nemes fém szolgált legelőször eszközül arra, hogy vele az adófizetés előlegeztessék (remedium). Igaz, hogy azon időben, midőn az adó kiválólág naturaliakban lett fizetve, ennek nagy jelentősége nem lehetett; a mint azonban a készpénzzel való adófizetés megkezdődött, az adóelőlegezés jelentősége folyton nőtt.

A remediummal való visszaélést alkotmányos országokban csakhamar megszüntették s hazánkban a regalét képező pénzverést sem a király, sem autokraták már századok óta nem használhatták a nép kizsarolására.

De az adófizetés előlegezésének csakhamar új eszköze támadt, s ez eszköz a papírpénz volt. Hogy ez eszközzel a Bourbon-ház Franciaországot mily iszonyatosan kizsarolta, azt Voltaire „Histoire de Louis XIV. és XV.” művében és számos későbbi e kort jellemző munkákban körülményesen olvashatni. Azonban nemcsak Franciaország, hanem hazánk is elszegényedett az adó-

alapra kibocsátott pénzjegyek által. Midőn Europa Napoleon ellen hadat viselt, az akkori magyar király és osztrák császár államjegyeket bocsátott ki, melyek, miután a magyar király a pénzregalét gyakorolta, Magyarországon is valutát, azaz fizetési jogot és kötelezettséget képeztek.

A fekete bankó históriája eléggé megtanította a nemes karokat és rendeket arra, hogy a pénzjegy-kibocsátási jog hazánkban tisztán a magyar nemzet souverainitása alá helyezendő. Azonban az akkori kamaralis rendszer ily államgazdasági haladást lehetetlenné tett. Mindaddig tehát, míg a kamaralis kormányrendszert a miniszterialis rendszer fel nem váltá, szó sem lehetett arról, hogy a magyar adófundatio feletti független rendelkezést a nemzet az osztrák befolyás kizárásával gyakorolhassa.

1848-ban az adóalap feletti rendelkezési jog még nem is jöhetett tárgyalás alá, midőn a nemzetnek megtámadott jogai védelmére fegyvert kellett fognia. De ekkor egyedül az adófundatio önálló igénybe vétele volt azon erő, melylyel a védelmi harcz eszközeit meg lehetett szerezni. A védelmi harcz hamar véget ért, az adófundatio felhasználásával teremtett magyar államérték tehát csak rövid szerepet játszott. És mégis e sze-

rep Magyarország történelmét a legnevezetesebb eseményekkel gazdagítá.

Látható ebből, hogy az adófizetési alap Magyarországon ekkoráig csak improductiv célra, hadviselésre lett felhasználva: a XIX. század elején Ausztriával közösen támadó háború viselésére, s e század közepe táján önállólág Magyarország által védelmi háborúra.

De ebből legkevésbé sem vonható azon következtetés, mintha az adóalapot egyedül improductiv célokra kellene felhasználni.

Hogy az adófizetés anticipálása improductive használtatott fel, annak okát mindig az absolutistikus törekvésekben találjuk. Kétségtelen azonban, hogy a productiv felhasználás nagyon is lehetséges (Kossuth levele a vasúti kölcsönről). Mivel pedig a productiv felhasználás a lehetőség határán belől csak akkor engedhető meg, ha e hatalmas eszközt nem szükséges a háború viselésére tartogatni, — kívánatosnak látszik, hogy most, midőn az európai béke oly nagy mértékben fenyegetve van, Magyarország az osztrák függő adósságokkal túlterhelt adóalapját ama terhek alól lehetőleg felszabadítsa.

Magyarország állami életéből néhány ténnyt említettünk, melyek alapján kettős következtetést vonhatunk.

Legelsőbben is kétségtelen az, miszerint hazánkban az adóalap többszörösen adó-előlegezésre lett felhasználva; másodszor kétségtelen az is, miszerint az adóalap felhasználása osztrák és magyar érdekekben történt.

A mennyiben az adóalap hazánkban nemzeti törekvéseknek szolgált, általa vagy v a g y o n i vagy erkölcsi vívmányok lettek elérve; a mennyiben pedig ez adóalap osztrák érdekeknek szolgált, általa a nemzet pusztán gyengítve lett.

A magyar nemzet az adó-előlegezést remedium alakjában a XVII. és XVIII. században az alkotmány és protestantismus megvédésére, s a XIX. században államjegy alakjában a függetlenségi harcz viselésére használta, — Ausztria ellenben a magyar adóalapot úgy a fekete bankóval, mint az osztrák nemzeti bank kényszer-árfolyamával, mint végre a mostani államjegyekkel az absolut kormány-rendszer védelmére használta fel.

Egyébiránt e tényre e helyütt nem kívánunk nagy súlyt fektetni, s egyelőre ezzel csupán azt jelöljük meg, hogy az adófundatio hazánkban ál-

lami és gazdasági életünk fejlődésére már a múltban is nagy befolyást gyakorolt.

És ezzel azt hiszem, elegendő tájékozást nyertünk arra nézve, hogy a hazánkban ez idő szerint létező körülményeket a politikai exigenciák kimagyarázása céljából vizsgálat alá vonjuk.

Hogy a Beust-Andrássy dualistikus miniszteriumot megelőző osztrák kormányok Magyarország és Ausztria adófizetési képességét adóelőlegezésre nagy mérvben felhasználták, azt mindenki jól tudja. Az összes osztrák lebegő adósság ez alapon nyugszik. Folyó év márczius 1-én közölt kimutatás szerint Magyarország és Ausztria adófizetése a jelen időpontban 406.898,522 o. é. forinttal előlegezve van. De sőt ha tekintetbe veszszük azt, hogy az oszták nemzeti bank mindkét állam területén kényszer-árfolyammal bír, s e kényszer-árfolyam csak a bankprivilegium tartamára adott 80 millió frtnyi államkölsön kifizetése után szűnik meg, — azt kell mondani, hogy az adóalap a két államban nem 4, hanem 500 millió fttal van terhelve.

Ki az államjegyek értékτανát némileg ismeri, határozottan tudja azt, hogy mihelyest az adóelőlegezés az évenként fizetett vagyis helyesebben beszédhető adóösszegét meghaladja, az előlegezés

csak káros lehet. Tekintettel Magyarországra és Ausztriára tehát azt kell kimondanunk, hogy a jelen állapot a minden tekintetben kényszerárfolyamú papirpénzzel közgazdaságilag felette ártalmas.

Miből látható, hogy úgy Ausztriának, mint Magyarországnak egyaránt érdekében áll összes államgazdasági erejével oda hatni, miszerint az adóalap terhei legalább is oly mérvben reducáltassanak, hogy az évi adófizetés képessége fölülmúlva ne legyen.

Ha a mostani kényszerárfolyamú állapot továbbra is meghagyatik, általa a gazdasági életben mezőgazdasági, iparos és kereskedelmi krisisek készítettnek elő, s ezenfelül az állami határokon átözönlő gazdasági forgalom felette nehezítve van, úgy hogy hazánk s Ausztria vonzerejét a külföldi vagyona csaknem végkép elveszti, mi a fejlődést és megerősödést a két államra nézve felette nehezíti.

De ha egyrésről az előlegezett adó csökkentése mindkét államra nézve kívánatos és szükséges is, úgy másrésről a mostani abnormis helyzet bizonyára igen kevésbé alkalmas arra, hogy az anticipált adó tényleg reducáltassék. És ennek okait — azt hiszem — könnyen elismerhetni a két államnak részben közös, részben önálló állami háztartásában.

Ha Ausztria és Magyarország közösen egy budgettel birna, — vagy ha Ausztria is, Magyarország is egészen külön budgettel birna, akkor előbbi esetben a centralis parlament, utóbbi esetben a két külön állami képviselő-testület a rája eső rész törlesztésének eszközeiről igen is gondoskodnának. Így azonban, amint a dolgok állanak, külön magyar és külön osztrák miniszterialis költségvetéssel s ezenfelül közös pénz-, kül- és hadügyibudget mellett, nagyon is háttérbe szorúl az előlegezett adó reductiója.

Hisz csak az 1869. évi osztrák budgetre kell tekintenünk és látni fogjuk, hogy Ausztria a közös állapotból a lebegő adósságoknál még lehetőleg bevételt csinál magának, mert hogy nagy deficitjét fedezze, igen kényelmes eszköz az állami központi pénztár liquidatiójának activáiból 4.200,000 frtot a bevételek közé helyezni, mint-hogy ez összeg nemcsak Ausztriában, hanem Magyarországon is alkalmas adófizetésre. Választotta volna csak el Magyarország adóalapját Austria adóalapjától: bizonyára nem engedte volna az osztr. birodalmi tanács, hogy az önálló érték-képviselővel úgy is telült nemzeti vagyon a forgalomba helyezett papírpénz-érték csökkentése által még hitványabb valutát eredményezzen.

Ha az osztrák monarchia jelen századbeli állami gazdálkodását fürkésző tekintettel átvizsgáljuk, azon megdöbbenő tudathoz jutunk, hogy Magyarország adóalapjának az osztrák absolutistikus kormányok által történt felhasználása mindvégig egy hosszú bűnlajstromot tartalmaz. De ezen hazánk ellen a multban elkövetett méltatlanságok, meg nem történtekké többé nem tehetők; sőt az eredmény, a monarchiának iszonyatos államadóssága, Ausztriától és Magyarországtól egyenlő mértékben resignatiót követel.

A magyar nemzet e tényállást már a múlt országgyűlésen, mint valóban létezőt fölismerte s a kibékülést Ausztriával s a fejedelemmel a lehetőség szerint siettette; mert belátta azt, hogy a népek és nemzetek jóllétét elfojtó absolutistikus rendszer helyét egy alkotmányos magyar királynak és az alkotmányos érzelmű Ausztriának szeretete és barátsága fogja elfoglalni. — Midőn tehát Magyarország az adófundatció hatalmával elkövetett bűnöket a socialis erőt használni nem tudó gyengeségnek tekinté, s midőn amaz adósságok tekintetében a fizetési kötelezettséget részben magára vállalta, számíthatott arra, hogy a magyar nemzet ezen előzékenységét a fejedelem és Ausztria méltányolni fogják.

Maga a magyar nemzet saját adófundációját rövid időre szintén felhasználta, azonban mivel a cél, mely végett ez történt, elérve nem lett, és mivel az előlegezett adó igazságos felszámítása kivihetőnek a múlt országgyűlésen nem találta: a nemzet a magyar államjegyek alakjában előlegezett adót — a függetlenségi harcz áldozatának tekinté.

Ha a múlt országgyűlés e kettős tette teljes öntudatos számításal történt, akkor hazánknak a múlt felett adófundációja tekintetében bizonyára nem lehet oka idegen államok és nemzetek előtt pirulva megállani. Mert habár a rossz gazdálkodás bűn, de e bűnnél nagyobb erény a bűnbocsánat.

Ilyen és ehhez hasonló érzelmeket és elmélkedést költhet fel a magyar adóalap története. De e történelembe minket nem az érzelés célja vezérelt; mi a jelen állapotot felismerni s a netán ez állapotban meglevő roszt javítani óhajtjuk. És ha hazánk adófundációját a múltban és jelenben e célból vesszük szemügyre, első tekintetre felötlik, hogy Magyarország és Ausztria alapja egyesítve van; és szembe ötlik az, hogy az így egyesített fundatio az előlegezett adónak oly nagy mértékét tartalmazza, miszerint az egész sé-

ges állami gazdálkodás e viszony fenmaradása mellett lehetetlen.

Ha tehát Magyarország állami gazdaságának ezen — mondhatnám — legnagyobbik baját meg akarjuk szüntetni: hazánk törvényhozó testületének kettős feladatot kellend teljesíteni. Az első feladat abban áll, hogy az egyesített adóalap Ausztria és Magyarország közt felosztassék; a másik feladat pedig azt kívánja, hogy hazánk adóalapját állami gazdaságunk követelményeihez képest átídomítsa.

Nem tudom, vajjon a múlt országgyűlés 67-es bizottsági és a pénzügyi bizottsági üléseken a magyar adófundatio önállósítása megvitatás alá került-e, de habár e kérdés a bizottsági üléseken és az országgyűlésen már százszorosan is meg lett volna vitatva, a nemzetnek adóalapja feletti rendelkezési joga oly szent, oly sérthetetlen, hogy erről hazaárulás nélkül sem ideiglenesen, sem örök időre a nemzeti akaratnak egyetlen képviselője sem mondhat le. Az adóalap feletti rendelkezési jog a nemzet elidegeníthetetlen joga, mert az adóalap az állami bevételek összességére kiterjed, mi ha a nemzettől elvételnék: állami gazdaságról tulajdonképen szó sem lehetne, s így az

adóalap feladása az állami gazdaság életerejének meggyilkolásaként tekintendő. Az ily merényletet pedig csakugyan a nemzet elleni árulásnak kellene nevezni.

Ha tehát a magyar állam képviselő testülete ekkoráig annyi erőt kifejteni képes nem volt, vagy nem akart, mennyivel államiságát a gazdasági életben az adóalapot illetőleg érvényre emelhetette volna, e körülmény a hazáját igazán szerető s a haza jólétét előmozdítani kívánó magyar állampolgárt legkevésbé sem akadályozhatja, hogy jövődre a magyar államférfiak e mulasztását helyrehozni ne igyekezzék.

Nem tagadom, hogy az opportunítási politika útján tévelygő politikusok hosszasan elvitakozhatnak azon kérdés felett, vajjon a jelen pillanatban a magyar adófundatiónak Ausztriával való közössége az országra nézve előnyösebb vagy kevésbé előnyös-e, mint a nemzeti vagyon szerint leendő adófundatio elkülönítése. De ki a nemzetek gazdasági hivatását s az önálló állami élet jogosultságát elismeri, ama pillanatnyi jelentőséget az adóalap rendeltetésének egész jelentőségével összetéveszteni nem fogja s a magyar adófundatio feletti nemzeti souverainitás sértetlenségét megnyirbáltatni nem engedheti.

A magyar adóalap önállósítása.

„Az adófundatio Magyarországon“ cím alatt feltüntettük azon szükségét, miszerint Magyarországnak adófundatióját a lehetőség szerint önállósítani kell. Vizsgáljuk meg tehát azon körülményeket, melyekből az önállósítás lehetőségét s az önállósítási módozatok legelőnyösbikét felismerhetjük.

Hogy a nemzet törvényhozási akaratával adóalapját, bárminemű fennálló szerződés vagy előbbi országgyűlési határozatok ellenére is függetlennek declarálhatja, a felett kétségben senki sem lehet. Kérdés azonban: vajjon a létező viszonyoknak ignorálása folytán a nemzeti akaratnak ezen kinyilvánítása a nemzetre és más államok polgáira nem volna-e káros; vagy is vajjon a pusztai fizikai lehetőség mellett a jogi lehetőség is meg van-e? És e kérdésre a feleletet az adóalap tényállásában találjuk.

Az adóalapot illető tények során végig tekintve, legelőbbben is azt látjuk, hogy Magyar

terium, a jelenleg egyesített adófundatio elválasztásának ellene szegülni igyekeznék, tette által csak azt tanusitaná, hogy az államalkotmányossági elvet el nem ismeri, s ily esetben a magyar nemzet alkotmányos királyáról fel nem teheti, hogy szentesítő akaratával az alkotmányellenes és nem az alkotmányos állami törekvéseket fogná támogatni.

A magyar nemzet alkotmányos királyáról a nemzet igazságos törekvéseinek roszalását csak azon esetben tételezhetné fel, ha a fejedelem alkotmányos érzülete felett kétségben lehetne. De még azon esetben is, ha a fejedelem tanácsosai által az alkotmányos útról letérítették is, sem veszélyeztetné a magyar nemzet törvényhozási reform-munkálatát; mert ha a nemzet képviselői látnák, hogy a fejedelem és Ausztria kevésbbé alkotmányos érzelmű, hogysem állami gazdaságunkban az adófundatio önállósítását keresztül lehessen vinni, e tett véghezvitelét a jövő országgyűlésre hagynák.

Egyébiránt a jelen és a megelőző országgyűlés idejében történt események világosan mutatták, hogy sem Ausztria, sem a fejedelem alkotmányos erzületében nincs okunk kétkedni, s így remélhető, hogy Magyarország adóalapjá-

nak önállóságát már a jövő országgyűlésen elérheti, ha azt elérni valóban akarja, amint ezt akarnia kell.

A magyarországi adóalap önállósításának lehetősége körül felmerült kételyek el lévén oszlatva, figyelmünket azon tények felé vezethetjük, melyekből hazánk a magyar adóalap önállóságát a lehető legkevesebb veszteséggel s az elérhető legnagyobb előnyökkel megnyerheti.

Azon pénzügyi operatio, mely által a magyar adóalap önállóságát vissza fogja nyerni, az állami élet történelmében hasonmását nem találja; a törvényhozó testület pénzügyi szakférfiainak tehát ez operationál óvatosan s mégis az öntudat rendithetlen biztonságával kellend eljárniok.

S hogy a magyar országgyűlés e követelményeknek megfeleljen, kettős czélt kell kitűznie. Először ugyanis az adófundatio függetlenségének elérését, másodsor pedig mindazon cselekvényeknek az elválasztási tényekkel leendő egyesítését, melyek államgazdaszatunk követelményeinek megfelelnek.

Koránsem képzelem azt, hogy a megvalósítható előnyök mindenikét egy futó tekintettel észrevehessem; de azt hiszem nem tévedek, ha a

magyar adófundatio önállóságának előállításával egyszersmind a magyar valuta javítását kivihetőnek mondom. Midőn a magyar valuta javítását említem, azon viszonyt tartom szem előtt, mely az alkotandó magyar valuta előnyeit az osztrák-magyar valuta felett számokban fogja feltüntetni.

Hogy azonban a valuta-alkotás és valuta-javítás kettős célját és kivitelét világosan láthassuk, mindkettőt külön kell megtekintenünk.

Ki a pénzügytanban kissé járatos, tudni fogja, hogy az önálló adófundatio állami valutának nevezetik vagy megfordítva; bár e két fogalom nem tökéletesen azonos, mert az adófundatióból pusztán az állampolgárnak az állam ellenében érvényes fizetési joga és kötelezettsége értendő, míg a valuta e jogokat az állammal és állampolgárral szemben jelenti. De miután az állampolgárnak polgártársaival szemben rendszerint nincs több joga, mint az állammal szemben, az állami valuta, mint az adófundatióból létre jött eredmény, ezzel azonosnak vehető.

Mindenki tudja, hogy Magyarországon jelenleg úgynevezett osztrák-magyar adófundatio, és osztrák-magyar valuta létezik, mely eredetét egyrészt az osztrák nemzeti banknak, másrészt Ausz-

triának (a Reichseinheit eszméjével) köszöni. A valuta tehát: osztr. állami és oszt. bank-valuta. Mivel azonban úgy a közélet mint a törvényhozás e különbségeket elejtette, egyszerűség tekintetéből e különböző értékképviselő elemeket a multa nézve s még a jelenben is azonosaknak vehetjük. De a jövő tekintetéből e gazdasági elemek mindenkének sajátos rendeltetését fenntarthatjuk, annál is inkább, mert a magyar és osztrák törvényhozás e rendeltetés fenntartását nyitva hagyta.

És e helyütt már határozottan kimondhatjuk, hogy az értékképviselés azon neme, mely mint az osztrák nemzeti bank-valuta kifolyása, Magyarország törvényhozása elé nem tartozhatik, adófundatiónk önállósításánál csak annyiban vétethetik tekintetbe, a mennyiben ez önállósítás által Ausztria a nemzeti bank ellenében fennálló kötelezettségének teljesítésénél meg nem akadályoztatható. Vagy a magyar adóalapnak az oszt. adóalaptól nem szabad oly módon elválasztatnia, hogy ez által Ausztriának a bank ellenében fennálló joga és kötelezettsége csorbát szenvedjen.

Ily módon tehát kellő tájékozást nyertünk arra nézve, hogy a magyar adóalap önállósításának első akadálya — az osztr. nemzeti bank,

— miképen háritandó el? Hogy a magyar valuta létrejöttét az osztr. nemzeti bank privilegiuma lehetlenné ne tegye, Magyarországnak legelsőbben is respectálnia kell az osztr. nemzeti banknak az egykori centralis Ausztria ellenében érvényes követelését. Mi egyszerűen megtörténik, ha — mint „Államhitelünkben“ kifejtettük, a consolidált osztr. államadósságból a Magyarországot illető rész önálló magyar hitellé lesz. Az osztrák nemzeti bank tehát ekkor a 80 millió kamattalan államkölcsonból Magyarországot terhelő kövelését megkapja, és valutája Magyarországon megszűnik kényszer-valuta lenni. Természetes, hogy viszont Magyarország is felmenti a maga részéről az osztr. nemzeti bankot államjegyeinek kényszer-valutája alól.

Mindaddig azonban, míg az osztr. nemzeti banknak hazánkat illető s most már létezőnek ismert (az államadóssági évi járadékban foglalt) követelése Magyarország által igazságosan egészben törlesztve nem lesz, úgy az osztrák bank valutája, mint a magyar állam valutája, kölcsönös kényszer-viszonyban állhatnak; de e kényszer-viszony a jelenlegi bizonytalan osztrák kényszer-viszonynál a bank- és magyar államjegyek értékét kölcsönösen rosszabbá tenni nem fogja.

Miből látható, hogy a bankjegyek tulajdonosai a magyar adófundatio önállósítása által legkevésbé sem károsíttatnak meg, mer az önállósítás folytán a bank Ingalább Magyarország részéről ki lesz elégítve, s így, ha Ausztria hasonlólt teend, a bank rögtön azon helyzetbe fog jönni, hogy jegyeinek beváltását megkezdheti.

Miután ily módon az osztrák nemzeti banknak a függő adósságokhoz való viszonya, s e viszony megszüntetési módja ki lett derítve, — az egyesített magyar és osztrák adóalappal kapcsolatos önálló értékképviselés másodikat, a zálogjegyek viszonyát kell elválasztanunk.

Láttuk, hogy az osztrák adóalappal egyesített magyar adóalap elválasztását gátló osztrák nemzeti bank, mely bankfundatiója mellett az osztrák-magyar adófundatiót is egyesítve bírja, mi módon elégítendő ki Magyarország ellenében birt követelését illetőleg; ha tehát a bank ezen igényei, (melyek az osztrák államadósságokból elvállalt évi járadékban gyökereznek) kielégítve lesznek, ez intézet az adóalap elválasztásának útjában állani nem fog.

Azonban az egyesített osztrák és magyar adóalappal az értékképviselőnek még egy más

neme is jogi viszonyban áll, és ez az adóalaptól szintén elkülönítendő, mielőtt Magyarország adóalapját önállósítaná. Az osztrák-magyar monarchia adóalapja ugyanis a monarchia zálogjegyeinek is fundálására szolgál, s így e zálogjegyek, (ha a XV. tczikk 55-ében gyökerező jogigény egyoldalúlag meg nem semmisíthető) valódi értékükben szintén sértetlenül hagyandók.

Hogy e részben a bonyolódottnak látszó gazdasági viszonyt tisztán felismerhessük, e zálogjegyek természetét kell feltüntetnem. Az auseri és halleini sóbányákra bekebelezett 100 millió frtnyi zálogjegyek önálló értékképviselést képeznek; azaz e jegyek az említett sóbányáknak 100 millió frtnyi értékét képviselik; ezenfelül pedig e jegyekhez az állam azon jogot csatolta, hogy e papirokkal a monarchiában fizetést épúgy lehet teljesíteni, mint az államjegyekkel. Miből látható, hogy e jegyek állami valutát is nyertek.

Ha tehát ezen az államjegyekkel forgalomban egyenértékűnek tekintett zálogjegyek, lényegüket tekintve, azoktól különböznek, szükségképen következtethetjük, hogy a magyar adófundatio önállósításakor e jegyek saját természetükhöz képest lesznek megítélendők. Vagyis e jegyeiktől nem vonható el a képviselt érték (a sóbányák

értéke). És miután a XV. 5. §-ban kimondatik, hogy „a zálogjegyek és az államjegyek 400 millió frtot meg nem haladhatnak ugyan, de ezen véghatáron belől a zálogjegyek időnkénti kevesbedése a forgalomban államjegyekkel pótolandó,“ — nem szenvedhet kétséget, hogy a zálogjegyek és államjegyek közti arány vitás nem lehet. Így tehát — habár Magyarország saját adófundációját e jegyeiktől önkényűleg el nem vonhatja, mindazáltal mégis az egységes osztrák-magyar adófundatio helyébe a zálogjegytulajdonosokra és Magyarországra nézve sokkal kedvezőbb viszony létesíthető, a nélkül, hogy Austria jogi állása legkevésbé alteráltatnék.

Ezen állításunk támogatására vagy kimagyarázására a következőket kell megjegyeznem. Igaz, hogy a XV. 2. §-a szerint Magyarország kötelezte magát, miszerint az állami zálogjegyekre 1 millio frt o. é. papir-pénzt és 150,000 frtot ezüst értékben örökre fizetni fog. De már maga e kötelezettség a törvényhozás alapelvével merőben ellenkezik; mert arról, vajjon a jövő országgyűlések mindenike ezen megelőző országgyűlés intézkedéseit fenn fogja-e tartani vagy sem, jót nem állhat senki. Az állami zálogjegyek hitelezői tehát a jelenleg érvényes törvényes in-

tézkedések mellett azon veszélynek vannak kitéve, hogy a részükre ígért 1.150,000 frt évi járulékot Magyarországnak valamelyik későbbi törvényczikke meg fogja semmisíteni. És e veszély nem tetszhetik épen illusoriusnak, ha meggondoljuk, hogy az államadóssági évi járulékot Magyarországon minden gondolkozni tudó férfiú tributumnak kénytelen tekinteni. Ezenfelül pedig a zálogjegyhitelzők az iránt sincsenek biztosítva, hogy — habár Magyarország ezen specialisan az államjegyeket illető évi járadékot Ausztriának átadja is, — vajjon a viszonyok nem változhatnak-e oly módon, hogy az osztrák kormány ez évi járadékot kamafizetésre nem fogja fordítani, vagy vajjon Ausztria a zálogjegyek adófundatióját nem csorbitja-e meg; szóval nem tudhatni: ajjon a a fizetést közvetítő Ausztriát — mint minden közvetítőt — oly baj nem érhet-e, mely a kifizetést akadályozni fogja.

Ha ellenben Magyarország ezen 1 millió 150,000 frt évi járadék helyett a zálogjegyek tulajdonosainak jogigényeit magához közvetlen viszonyba helyezi, e veszélyek elenyésznek. És ez megtörténhetik az által, hogy Magyarország a zálogjegy-tulajdonosoknak megfelelő állam-obligatiókat ad, vagyis ha az ezen zálogjegyekből

Magyarországot illető fizetési kötelezettség a magyar hitelbe felvételük — mint ezt „államhitelünk“ cím alatt kifejtettük.

Hogy pedig Ausztria a zálogjegyek ezen operációja által legkevésbé sem károsítat meg, az világosan kitűnik azon körülményből, miszerint ily módon Magyarország a maga kötelezettségének közvetlenül eleget teend s így e kötelezettség Ausztriára nézve megszűnik. Ausztria tehát a közvetítés teljesítése alól felmentetvén, szintén csak előnyben részesül. Hogy a közvetítésnél elkövethető hitelező-megkárosítás lehetősége elenyészik, azt az alkotmányos Ausztria jogigényei megkárosítása gyanánt becsületes állampolgár nem tekintheti.

Midőn ezek után látjuk, hogy az osztrák-magyar adófundatio úgy a vele egybekapcsolt bankfundatiótól, mint a külön önálló értéket képviselő zálogjegyeketől igazságosan elválasztható, áttérhetünk a magyar adófundatio önállóságát megvalósító pénzügyi operatio leírására.

El lévén különítve az osztrák-magyar adóalap mindattól, mi ezzel Ausztriában és Magyarországon kapcsolatba hozatott a hazai adóalap önállósítása céljából, már csupán egy

feladatot: Magyarország adóalapjának Ausztria adóalapjától való elválasztását kellend teljesíteni.

Minthogy a jelenleg érvényben levő 1865—8. XV. 5. §-a szerint Ausztria a zálogjegyek tetszés szerinti beváltása után az állami jegyeket oly módon szaporíthatja, hogy ezek a zálogjegyekkel együtt 400 millió forintot tesznek, nem határozható meg előre, hogy az önállósítás időpontjában mily nagy leend a kibocsátott államjegyek értéke, vagyis, hogy mily nagy leend a zálogjegyek és nemzeti bankjegyektől elkülönített osztrák-magyar adófundatio. De miután említett §. szavai szerint, a zálogjegyek és államjegyek együttevve 400 millió forintot meg nem haladhatnak, — kétségtelen, hogy ez arány alapján a tiszta adófundatió alapuló érték minden pillanatban kiszámítható.

Igy például, ha Ausztria a zálogjegyeket az elkülönítésig nem kevesbiti, az Ausztria és Magyarország között felosztandó adófundatióra kibocsátott értékképviselő 300 millió 792,617 frt 50 krt teend. Mert a közös jótállás alá helyezett értékképviselő 400 millió, miből levonván a f. év márcz. 2-iki függő-adóssági kimutatás szerint 99.207,382 frt 50 kr. értékű zálogjegy: marad megosztandó adófundatio 300.793,617 frt 50 kr.

Azon összeg tehát, mely a magyar állam előlegezett adójaként a közös adóalaptól kiemelő — most már egyszerűen kiszámítható oly módon, hogy fentebbi összegből 30 százalék — mint a magyar korona országainak kiderített vagyonaránya, levonatik.

Mivel pedig valószínű, hogy a magyar adóalap önállósításáról alkotandó törvényig Ausztria a zálogjegyeket kevesbiteni fogja, felvehetjük, hogy a megosztandó előlegezett adó kerekszámában 300 millió forintot teend. S így ez összegből Magyarországra említett arányszám szerint 90 millió forint esik.

Most tehát azon kérdés áll elő, hogy minő pénzügyi operatioval kelljen a jelenleg forgalomban levő osztr.-magyar adóalapon nyugvó államjegyeket Magyarországnak magyar adóalapra fektetett jegyekkel helyettesíteni?

A dolog koránsem oly nehéz mint első tekintetre gondolni lehetne. Ha egyszerű kétségtelen az, hogy a jelenleg forgalomban levő jegyekből Magyarország mily összeget köteles adóalapjára helyezni, s hogy ama jegyekből mily összeg marad osztr. adóalapra helyezve: világos az is, hogy a jelenleg forgalomban levő jegyek Magyarország és Ausztria összhangzatos beváltása folytán a va-

vagyoni élet legkisebb megrázkodtatása nélkül convertálhatók.

És az államjegyeknek ezen convertálása külön osztrák és külön magyar államjegyekre a mostani államjegyek tulajdonosait csak azon esetben károsíthatná meg, ha a convertálás oly hirtelen történnék s a záros határidő oly rövidre szabhatnék, hogy a jegyek összes beváltását physikailag lehetetlen volna teljesíteni.

Azon körülményből, hogy Magyarország 90 millió o. forintnyi államjegyeket bocsátana ki, nem következik, hogy ez államjegyeket egyedül az ország adófundatiójára helyezze; valamint nem következik az sem, hogy ezen jegyek a jelenlegi osztr. adólab megtartásához legyenek kötve. Sőt inkább kívánatos, hogy a magyar állam, mely ugyan adófizetési alapijában is csaknem oly nagy értéket birt, hogy ezáltal az így teremtetett magyar valuta névértékét a világ-piaczon az arany valutával csaknem egyenlően fentarthatja — mondom kívánatos, hogy hazánk az adófundatióra kibocsátott pénzjegyeit bank-fundatival oly szilárddá tegye, miszerint ezek az agio-csökkenésnek legkevésbbé se legyenek kitéve.

Ezenfelül pedig a dolog természetében főkönnek tartom, hogy hazánk adófundatiójánál in-

kább az egységes nemzetközi pénzlábot mint a többé semmi életképességgel nem bíró osztrák egy ezüst forintos pénzlábot fogadja el állami valutájának megvalósításánál.

E szerint tehát az osztr. egy-, öt- és ötvenforintos államjegyek helyett, talán legczélszerűbben 10, 25 és 100 frankos, vagy 25, 100 és 1000 frankos államjegyek volnának kibocsátandók. A mi pedig a váltópénzt illeti, ez mint félfrankos vagy ezen alól remediummal, mint egy és ötfrankos remedium nélkül, de a veretési költségek megtérítésével ezüsből volna verendő. A tulajdonképi magyar főpénz pedig mint 10 és 25 frankos teljes értékű aranyból volna verendő.

Szükségesnek láttam az érczpénz ezen reformját itt melleleg felemlíteni, hogy ily módon a leendő magyar pénzrendszer teljes képét láthassuk.

Az alkotandó magyar valuta viszonya az osztr. valutához.

Midőn a magyarországi adóalapnak Ausztria adóalapjától leendő elkülönítése által önálló magyar állami valuta létesítésének lehetőségét kimutattuk s a törvényhozási uton alkotandó magyar pénzrendszert, úgy a papírpénzi, mint az érczpenzt illetőleg precisíroztuk, nem bocsátkoztunk néhány mulhatlanul felmerülendő kérdés kifejtésébe, miért is e helyütt alkalmat veszünk magunknak ama kérdéseket önállólag tárgyalni.

Az első kérdés ugyan is e következő: mily viszonyban leend a magyar valuta az osztrák valutához?

Természetes, hogy ha Magyarországon a mostani valuta (azaz azon jog és kötelezettség, mely a forgalomban levő papírpénzzel való fizetést és fizetés-elfogadást illeti) Ausztria valutájá-

tól az adóalap különválasztásakor különböznek, hogy ekkor a jelenleg Magyarországon és Ausztriában egyenlő színvonalon álló pénzürték niveauja (agio) is változást szenvedne, s így ha a felszín Magyarországon magasabbra emelkednék, innen a készpénz Ausztriába özönlenék, valamint viszont, ha az Ausztriában állana magasabban, onnan a pénz Magyarországra folynék, s így a gazdasági életben oly rázkodás következne be, mely az állam és egyéni gazdaságokra nézve egyenlően káros következményeket vonna maga után.

Magától érthető tehát, hogy mindaddig, míg a mostani papírpénz convertálása tökéletesen véghez nem ment, a beváltandó államjegyeknek sem Magyarországon, sem Ausztriában nagyobb vagy kisebb értéket nyerni nem szabad. Ez más szavakkal így fejezhető ki: mindaddig, míg a jelenleg forgalomban levő oszt. államjegyekből Magyarország a reája eső 90 millió forintot magyar pénzzel nem helyettesíté, a magyarországi és ausztriai budgetben oszt. állami jegyekkel kell a számvetésnek történni.

Hogy Ausztria állam-háztartásából az osztrák értéket kiküszöbölni a convertálás folyama alatt jogosítva nincs, azt bizonyítgatni felesleges; de

hogy ezt mindaddig Magyarország sem teheti, míg 90 milliót a forgalomban levő jegyekből saját jegyeivel nem helyettesített, az onnan következik, mint-hogy ellenkező esetben a XV. 5. §-a alapján késztendő előlegezett adóelvállalástól magát oly mérvben mentené fel, mint a mily mérvben 90 millió frtnál kevesebb oszt. jegyet vont ki a forgalomból, — ez által pedig Ausztria meg volna károsítva, mert ezen esetben a forgalomban lévő jegyek a Magyarország által 90 millió frtból be nem váltott részben is az oszt. adóalapra esnének.

A mely időpontban azonban Magyarország kimutatná azt, hogy az ő adóalapjára eső 90 millió forintot a forgalomból kivonta: a magyar törvényhozás az oszt. államjegyek adófizetési jogát Magyarországon megszüntethetné. Mindazonáltal ennek foganatosítása a gazdasági élet törvényeihez képest rövid határidőhöz kötve nem lehet.

Ezek alapján tehát az osztrák és a majdan megalkotandó magyar valuta viszonya következő kell, hogy legyen: Az osztrák állami jegyek elismert fizetési joga és kötelezettsége Ausztriában sértetlenül megmarad, sőt a mennyiben Ausztria az osztrák nemzeti bankot, akár a most

érvényben levő bankszerződés alapján, akár egy újabban kötendő szerződés szerint kielégíti, az állami jegyek az állami valutát kizárólag fogják birni. Magyarországon ellenben az osztrák-magyar adófundatio elkülönítéséről készítendő törvény időpontjától fogva az osztrák valuta ugyan a fizetési jogot és kötelezettséget megtartja mindaddig, míg Magyarország az előlegezett adóból a reája eső részt a forgalomból teljesen ki nem vonta; de e jog és kötelezettség ama törvény időpontjától fogva többé nem leendő kizárólagos; azaz Magyarországon úgy az állam, mint az osztrák állampolgárok adófizetést nemcsak osztrák államjegyekben, hanem magyar papírpénzben is teljesíthetnek.

A magyar valuta pedig Ausztriában állami valuta-jogokat nem fog birni, de Magyarországon igen, még pedig az állami jogok szerint a névérték egyenlőnek vétetik az arany értékével. Ha tehát a magyar állam egy bizonyos összeg magyar papírpénzt bocsát ki, vagyis, ha a magyar pénzügyminiszterium a magyar papírpénzzel fizetést teljesít, ezzel egyidejűleg mindig annyi osztrák államjegyet semmisít meg, mint a mennyi a mindenkori agiónak megfelel. Így például, ha az osztrák ál-

lamjegyek agiója azon időben 10 frtot teend 100 frt kibocsátott magyar pénz helyett 110 frt osztrák államjegy semmisítendő meg. De viszont az adófizetésnél is a magyar államjegyek a megfelelő agióval fogadtatnak el az osztrák államjegyek mellett. Ki tehát 110 osztrák frtot tartozik adóban fizetni, magyar államjegyekben csak 100 frtot (illetőleg 250 frankot) fizet.

És ezen eljárás mellett Magyarország az osztrák államjegyekből reája eső részt, egy vagy két év alatt forgalomból kivonja s magyar államjegyekkel helyettesíti. És ily módon a magyar pénz lassankint kiszorítja Magyarországból az osztrák papírpénzt. Mihelyest pedig Magyarország az egyesített osztrák-magyar adófundation nyugvó államjegyekből (mely voltaképen előlegezett adónak tekintendő) a reája eső részt az adóalap elkülönítésekor törvényszerűleg megállapítandó mintegy 90 millió névértékű osztrák államjegyet, forgalomból kivonta, decretálja azon záros határidőt, mely határidőig az osztrák valuta hazánkban érvényben marad.

És erre vonatkozólag, nehogy az utolsó év befizetése tisztán osztrák államjegyekkel való adófizetést eredményezzen, fokozatos megszüntetés leendő legczélszerűbb, hogy pl. a következő

év első negyedében kiki adójának háromnegyedét, a másik negyedben kétnegyedét, a harmadikban egynegyedét fizetheti osztrák bankjegyekben. Világos azonban, hogy a magyar pénzzel való fizetés aranyvaluta szerint számíttatik, míg az osztrák, mindig a megfelelő agióval. (Ez időben a budget magyar és osztrák valutát tartalmaz.)

És ezen idő után a magyar államháztartásból az osztrák valuta végkép kivesz s a magyar korona országainak budgetje többé nem osztrák papírpénzről, hanem magyar pénzértékről fog szólni, e magyar pénz pedig az arany valutával leend egyenértékű úgy az állami mint a világ-gazdaságban. Mit okadatolva ki fogok fejteni.

A magyar és osztrák valuta-verseny.

Hogy a közös adóalap elkülönítése folytán létesíthető magyar önálló valuta a versenyt az osztrák valutával kiállani képes leend-e, e felett sokan talán kételyeket támaszthatnak, s így el nem mulaszthatjuk e versenyt illetőleg néhány észrevételt tenni.

Habár nem tagadható az, hogy az osztrák papírpénz hazánkban még az adóalap elkülönítésekor is oly hatalom leend, mely sem a magyar kormány inteniói, sem a hazai gazdasági törekvések által Magyarország értékgorgalmából hirtelen kiszorítható nem lesz, mindazáltal határozottan mondhatjuk, hogy mihelyest a magyar törvényhozó testület Ausztria beleegyezésével oly intézkedést tett, melynél fogva az osztrák állami valuta hazánkban a magyar valutának mind nagyobb tért tartozik átengedni, hogy ezen eset-

ben az osztrák valuta a magyar pénzértékét a törvény által nyert jogaitól megfosztani képes nem leend. Az osztrák és magyar valuta versenyét az adóalap elkülönítéséről és az osztrák papírpénzek beváltásáról szóló törvény fogja szabályozni.

Ha e törvények a jelenleg érvényes osztrák-magyar valutából származott jogoknak fentartását — illetőleg igazságos megváltását fogják tartalmazni, akkor az elkülönített osztrák valuta és a majdan külön álló magyar valuta Magyarországon a kölcsönös versenyben oly erőt fognak birni, mint a minő a magyar törvények szerint őket megilleti.

S a valutaverseny hazánkban és Ausztriában káros következményeket csak azon esetben idézhetne elő, ha Magyarország Ausztriát és Ausztria Magyarországot saját valutájával megakarná károsítani. De e szándék egy alkotmányos törvényhozó testület részéről sem tétélezhető fel.

A törvényhozó testület feladata, a valutát fenyegető veszélyeket elhárítani; s Magyarországon különösen az országgyűlés feladata, a magyar valutát oly módon megalkotni, hogy ez az osztrák valuta részéről veszélynek ne legyen kitéve. Lásuk, mik lehetnek e veszélyek?

Mellőzve itt azon kérdéseket, melyek a szükség nélkül alkotott, vagy a meglévő alappal aránytalanul alkotott valutából eredhető veszélyeket illetik — miket talán külön fogok kifejezni — Magyarország valutáját kettős veszély fenyegetheti. E veszélyek egyikét az oszt. pénznek, mint önálló hatalomnak baisse speculatioja, másikat annak hausse speculatiojaként jelölhetjük meg.

Azaz, midőn Magyarország pénzjegyeit kibocsátja, vagy attól tarthat, hogy e pénzjegyeket a hazánkban létező nagyobb pénzintézetek (melyek igen nagy részben osztrák pénzférfiak által alapítottak, s az osztrák állami érdeket túlnyomólag megtartották) nem fogják elfogadni; illetőleg ha beválthatók lesznek, azokat rögtön be fogják váltani, mely esetben a kisebb hazafias pénzintézetek is indítatva érezhetnék magukat, e jegyeket el nem fogadni, s mely esetben a pénzjegyeket a kormány egyenértékben igen nehezen hozhatná forgalomba. Vagy pedig e jegyeket azon veszély fenyegeti, hogy azokat a nagyobb pénzintézetek mind magukhoz vonnák, s így ezeket a forgalomból mintegy kivonva, Magyarországon az osztrák valutát folyton fenntarthatnák.

Ez eshetőségeknek ugyanegyike sem mond-

ható nagyon valószínűnek, de természetes, hogy ezen önálló értékképviselők e veszélyeknek ép úgy ki vannak téve, mint minden más értékpapírok. S e tekintetben tán nem is kell egyéb példára hivatkoznom, mint I. Napoleon azon intézkedésére, melylyel a londoni bankot meg akarta buktatni, midőn annak jegyeit a franczia kormány igen nagy részben hatalmába keríté s aztán ezekkel a bankot hirtelen megrohanta, úgy hogy csak a talpra esett Peel-féle bankactával lehetett a londoni bankot megmenteni.

Tehát ez eshetőségek nem mondhatók épen kormányvigyázatlanság esetében a magyar jegyekre nézve lehetetleneknek. Azonban ily veszélyek csak is rendkívüli kormányvigyázatlanság mellett következhetnének be; a midőn is az osztrák pénz (mint egy külön álló hatalmasság képzelve) Magyarországon tetszés szerint pénzapályt és pénzdagályt idézhetne elő, s ezáltal kiszivattyúzhatná a közvagyonosodást.

Ha tehát hazánk a magyar értéket fenyegető hausse és baisse veszélyeit ki akarja kerülni, a magyar valuta megalkotásánál meg kell akadályozni azt, hogy a magyarországi s osztrák befolyás alatt álló nagy pénzintézetek és az osztrák tőkepénzesek a magyar értéket hirtelen ma-

gukhoz vonhassák. És hogy ez mi módon lehetséges, azt a következőkből láthatni.

Ha Magyarország a magyar pénzjegyeket tetszés szerinti beváltásra bocsátaná, igen is természetes, hogy e beváltás ily következményeket vonhatna maga után : az angol-magyar bank, az általános magyar bank, a francia-magyar bank s a nagyobb bankárczék a beváltástól vagy végkép tartózkodnának, vagy a magyar pénzjegyeket hirtelen elkapkodnák s így a hausse és baisse speculatio megkezdetnének s a magyar állam ekkor hiába igyekeznék e jegyeket al pari fentartani, mert nagy állami áldozatok árán csak az éretnék el, hogy a pénzjegyek aranyvalutaként adófizetésre használtatnának, de a hazai forgalmi életben e jegyek külön árfolyamot nyernének, mely meglehet még a jelentékenyen pari alatt álló osztrák papírpénznél is hitványabb lenne ; tehát kettős valuta léteznék : kényszer állami valuta és szabad társadalmi valuta, s hogy a társadalom mint az állam feletti hatalmasság saját valutáját mihamar nagyobb érvényűvé tenné, hogy tehát az állami magyar valuta végkép elnyomatnék, az előre látható.

Kétséget nem szenvedhet ezért, hogy a magyar államjegyeket czélszerűtlen volna beváltás

által forgalomba hozni. Az egyedüli helyes út e jegyek forgalombahozatalára: a fizetés.

De az igazságos fizetés lehetősége azon feltételtől függ, hogy a fizetési eszköz a közéletben is biztosított értékalappal birjon, és hogy ez alap csak bankalap lehet, azt indokolni felesleges.

Al pari.

Már több ízben kimondottuk, hogy Magyarország az osztrák államjegyek helyett oly magyar papírpénzt hozhat forgalomba, melynek névértéke az aranyértékkel egyenlő leend.

Nem hiszem, hogy volna ez országban valaki, ki ennek előnyeire felett kételyeket támaszthatna, s így megkísértem előbbi állításomat indokoltan kifejteni.

Ha meggondoljuk, hogy az ez idő szerint forgalomban levő osztrák államjegyek névértéküknek mintegy 80 százalékát társadalmi érték gyanánt fenttarthatták, talán nem is szükséges hosszasan okadatolnom azon állításomat, miszerint oly papírpénz, mely a legközelebbi magyar országgyűlések valamelyikén hozandó törvény által az összes magyarországi adóalappal fundáltatni fog, hazánk területén már önmagában is

csaknem sértetlenül megtarthatja névértékét; feltevé, hogy hazánk adóalapján semminemű más értékképviselő nem fog élösködni s hogy a magyar pénz a fundatio helyes mértékét meg nem haladja. Erre nézve pedig egyrészt tudjuk, hogy az adóalap elkülönítéséről készítendő törvény úgy az osztrák zálogjegyekről, mint az osztrák nemzeti banktól, mint végre az osztrák államjegyeiktől, tehát minden állami értékképviselőtől a magyar adóalapot el fogja vonni, s azt egyedül a magyar papírpénznek fogja reserválni.

De másrészt ekkoráig statisztikai adatokkal még nincsen kiderítve, hogy normalis nemzetgazdasági viszonyok között az adófundation alapuló jegyek mily összegig, illetőleg a tényleges adófizetéssel mily arányban, tarthatják fenn névértéküket. Azonban körülbelül teljes biztossággal mondhatni, hogy az évi adófizetés összegének egy harmad-részéig az állami érték a társadalmi értékkel azonos marad. Több nemzetgazdasági író úgy vélekedik, hogy ha egyéb állami garancia alá helyezett érték nincs forgalomban, az államjegyek értéke lingadozásnak mindaddig nem leend kitéve, míg az az évi adófizetés összegét felül nem haladja; míg mások e veszélyt

már bekövetkezhetőnek tartják, mihelyest az évenként fizetendő adónak fele része el van érve.

Annyi tény, hogy bizonyos összegig az adóalap az értékképviselőt teljes névértékében fenntarthatja, s vajjon ez arány egynegyed- vagy egyharmadrésze-e az évi adónak, az jelen fejtegetésünk szempontjából jelentőséggel nem bír. Hogy e kérdésnél (az egyenérték fentartásánál) a tényleges állapot is határoz, ezt úgy hiszem félreismerhetlenül következtethetjük abból, miszerint a forgalmi élet minden körülmények között szükségessé teszi a fizetési eszközt. S ha valamely országban oly fizetési eszköz nincs elegendő mennyiségben, mely önmagában is értékkel bír (arany, ezüst stb.), a pusztá értékképviselő (papír) kell hogy fizetési eszközüll szolgáljon. Minthogy pedig a jelen iparos században minden értékkel bíró anyag lehetőleg termelésre, termény-előállításra fordítatik, az arany és ezüst fizetési eszköz minőségét mindinkább elveszti.

Azon tünemény tehát, mely szerint a fizetési eszközök sorában a papírpénzt aránylag mindig nagyobb mennyiségben látjuk szerepelni, a gazdasági életnek egy törvényét tárja előnkbe, melyet az adófundatio törvényének lehetne nevezni, s mely szerint valamely állam adófizetési

képességéhez viszonyítva annál nagyobb összegről szóló államjegyeket tarthat fenn egyenértékben, mentől inkább fejlődöttebb anyagilag és szellemileg. Más szóval: az államjegyek egyenérték-megtartási képessége egyenes arányban növekszik az állam művelődésével.

Nagyon sokat el kellene mondanom, ha e gazdasági törvényt tökéletesen okadatolni akar-nám, s ezért — miután így is már hosszasan időzöm az adófundationál — ama nagy horderejű törvényt inkább egy másik oldaláról fogom feltüntetni, hogy érvényéről az olvasót meggyőz-
zem. Az adóalapon kibocsátott érték annál szilárdabb, mentől természetesebb valamely állam fejlődése. Vagy : az államjegyek értékingadozása megfordított arányban áll a természetes állami fejlődéssel.

S ha már most e törvényhez csatoljuk az állami fejlődést illető törvényeket, nem leend nehéz pénzügyi igazgatásunk több követelményeit kimutatni. Azt hiszem, nem vonható kétségbe, hogy az államok fejlődése annál inkább nevezhető természetesnek, mentől inkább túlnyomólag önerejű. A kívülről államokra erőszakolt műveltség nem lehet maradandó, nem is természetes. De viszont a külműveltségtől való elzárkozás oly

fejlődéshez hasonlít az államok életében, mint minő növényeknél az üvegházi tenyésztés.

Magyarország állami fejlődése természetes volt az 1849-iki szabadságharcz leküzdéseig. Attól fogva az államot osztrákosító törekvés emelkedett túlsúlyra; ha tehát Magyarország most, midőn ujolag cselekvőleg szerepel, állami életében az osztrák fejlesztést akarná tovább folytatni, a természetes fejlődés helyét a természetellenes váltaná fel.

Elhallgatva itt a mult országgyűlésen megállapított közösügyeket s pusztán az egyesített osztrák-magyar adófundatiót tartva szem előtt, azt kell mondanunk, hogy az ezen nyugvó értékképviselő Magyarországon természetellenesen fejlődött ki, s így következtetni lehet, hogy ezen értékképviselő mint nemzetellenesen fejlődött, nagyobb ingadozásnak van kitéve, mint volna azon érték, mely tisztán a magyar állami fejlődésnek köszöni eredetét. Vagyis minden egyéb tényezőt tekinteten kívül hagyva, határozottan következtethetni. hogy 90 vagy 100 millió magyar államjegy hazánkban inkább képes volna az egyenértéket fentartani, mint a közös államjegyekből Magyarországra eső 90 vagy 100 millió osztrák államjegy.

A mondottak után ugyan nem kétséges, hogy a magyar államjegyek értéküket Magyarországon inkább fentarthatják, mint az osztr.-magyar államjegyek; de hogy az oly pénzjegyek, melyek arany vagy ezüstpénzre sehol be nem váltatnak, névértéküket al pari fenn nem tarthatják, azt mindenki elképzelheti.

Ha az osztr. államjegyek azon része, mely a hazai adóalapot terheli, magyar papírpénzzel helyettesítenék s a többi osztr. államjegyeiktől, osztr. bankjegyeiktől és zálogjegyeiktől a magyar adóalap elvonatnék — úgy hogy ezekkel Magyarországon adót fizetni nem lehetne — akkor a magyar pénzjegyek ugyan Magyarországon nagyobb becszel bírnának, mint a minővel jelenleg az osztr. államjegyek bírnak, azonban mint-hogy e jegyek a külföldön fizetési eszköz gyanánt el nem ismertetnének, névértéküket egészen még sem tarthatnák fenn.

Ha a magyar adóalap erejét meg nem haladott mérvben kibocsátott pénzjegyek az arany vagy ezüst pénzzé leendő beváltást nélkülöznék, e jegyek szükségképen annyi száralékkal állának parin alól, mint a minő százalék megfelel

azon munkának és egyéb veszteségnek, melylyel e pénzjegyeket a mindenkori birtokos kicserélheti valakivel, ki e jegyekkel adóját fizetheti. És e százalék a papírpénznek megoszlásához s az adófizetők szükségleteihez és arany-ezüstpénz készletéhez képest körülbelül 1 százaléktól 10-ig váltakozik.

Mivel pedig a papírpénznek ezen nehézkes kicserélése államgazdaságilag s általán közgazdaságilag hiába való költekezést, drága közvetítést okoz, az államnak nagyon érdekében áll, hogy a felesleges értékpazarlást megszüntesse.

És ezen értékpazarlás legczélszerűbben megszüntethető oly módon, hogy a papírpénznek beváltására egy külön intézet, a tulajdonképeni bank létesítettik.

Hogy e bank számára egy külön alapot kell szerezni, azt mindenki tudja; de hogy ez alap legczélszerűbben mi módon állítható elő, a felett nagyon eltérhetnek a nézetek.

Az emberek a körülöttük létező viszonyokat legtöbb esetben nem méltatják figyelemre, midőn valamely új dolgot kell alkotniok, hanem mások példáját követik, meg nem gondolva az, hogy eme példát lényegesen eltérő viszonyok eredmé-

nyezték; így — hogy egyebekre ne hivatkozzam — midőn bankalapításról van szó, mindjárt azon kérdés vettetik fel, vajjon a magyar nemzeti bank oly módon fundálendő-e, mint a francia, vagy oly módon, mint az angol stb. bank?

Pedig az ily utánzási szellem rendszerint káros következményeket von maga után, mert ily eljárás mellett a fejlődés természetes folyama megzavartatik. Mi egy helyütt czélszerűnek bizonyult, másutt a legnagyobb bajt okozhatja. S ha minden körülmények között csak mások példáját követjük, elvesztjük szellemi önállóságunkat, s e nélkül gyámoltalanságba süllyedünk.

Midőn tehát magyar bank alapításáról van szó, ne fürkészszük azon viszonyokat, melyek között más országok bankjai létrejöttek, s ne is bírálgassuk azt, hogy vajjon a szabad fundatiót egy harmad fundatio vagy bizonyos összegben felül való fundatio bizonyult-e ekkoráig be a legczélszerűbbnek. Hanem vizsgáljuk meg azt, hogy nemzetgazdasági és államgazdasági ismereteink összegével a létező viszonyok kívánalmainak mi módon leszünk képesek leginkább megfelelni.

És én azt hiszem, hogy ha feladatunkat ez irányban helyesen felismertük, képesek leszünk

egy oly magyar állami bankot alapítani, melyre a magyar nemzet büszke leend, s mely államgazdasági életünkben egy szebb, egy boldogabb korszakot fog megalapítani.

Végig tekintve hazánk közgazdasági állapotát, s szem előtt tartva más művelt államok közgazdasági viszonyait, teljes meggyőződéssel mondhatom, hogy a magyar nemzet állami pénzügyi életét valódi lelkesedéssel fogja megalkotni; s ki a gazdasági ihletés hatalma felett nem kétkedik, az el fogja ismerni, hogy azon nagyszerű gazdasági mű, mit egy nemzet igazi lelkesedéssel hozott létre, valamivel különb mű leend, mint mit hitvány burokraták vagy önző bankárok más országokban létrehozta.

Talán alig van a gazdasági életnek egy-egy intézménye, melytől a népek és nemzetek a közvagyonosodásra annyi üdvöst, annyi hasznost várhatnak, mint hazánk állami bankjától. Azonban ha a kormány vagy a majoritásban levő országgyűlési képviselők ez intézet megalkotásánál kellő öntudat nélkül járnak el, ez intézetet is elhibázhatják s fércz-művek ez esetben aligha nagy jótétemény leend az országra.

E célzást nem alaptalanul tettem, mert mit a megalapítandó magyar nemzeti bank felől te-

kintélyes férfiak mostanában rebesgetnek, a magyar állami bank hivatásának eltévesztésére enged következtetéseket vonni.

Ha Magyarországon egy oly nemzeti bank alapíttatnék, melynek ércalapja részvényekkel hozatnék egybe, s mely nem a magyar törvényhozó-testület souverainitása alatt állana: akkor e bank, mint az osztrák nemzeti bank, pusztá nyeresékedő társulattá fajulna, mely a hazai közvagyonosodásban csak oly szerepet játszanék, mint akármely más nagyobb hitelintézet. E bank ekkor nem volna a magyar állami életnek egyik hatalmas tényezője, hanem néhány gazdag tőkepénzes vállalata, mely a társadalmi haladásra befolyást alig vehetne.

De a hazai állami banknak magasztos rendeltetése van; e bankban az alkotmányos magyar nemzet geniusa kell hogy domináljon, s e bank hazánkban a vagyoni élet regulatora kell, hogy legyen.

És legelsőbbben is arra van e bank hivatva, hogy a magyar államjegyek értékét al pari tartsa fenn; mit az adóalap elkülönítése után könnyen teljesíthet. De aztán hivatva van a magyar állami bank arra is, hogy az összes hazai vagyoni életen az önálló értékképviselőt a forgalom szükségle-

teihez képest szabályozza. Mindezt pedig oly bank-
alappal és oly bankszervezettel érhetni el, mely
e banknak magyar köztársasági bank
minőségben állandó fennmaradást fog bizto-
sítani.

Magyar köztársasági bank.

A sietve teljesítendő nagy nemzeti feladatok sorában találjuk a magyar bankot is.

Szem előtt tartva az országgyűlési választások eddigi eredményét, nem igen remélhető ugyan, hogy a nemzet képviselő-testületének majoritása e feladat kivitelét a jövő országgyűlésen magáévá tegye — de miután teljesen meg vagyunk győződve, hogy a magyar nemzet állami önállóságát előbb-utóbb érvényre emelni hivatva van, alkalmoszerűnek tartjuk állami önállóságunk kivívását egy más irányban elméletileg elősegíteni.

Azon párt, mely hazánkban az osztrák-magyar közösügyeket létesíté s e közösügyek számára a törvényhozás terén a delegatiót, a végrehajtásban a közös pénzügyminiszteriumot megalkotta, úgy látszik, a jövő országgyűlésen is képes lesz majoritását fentartani, ámbár nem titok,

hogy e majoritás választási ámitás és megvesztegetés szüleménye.

Bár az optimismus szívóssága némi reményt fennhagyott számunkra s talán elvárhatjuk, hogy még e majoritás is kész leend a nemzet valódi érdekeit pártolni s a magyar állami bank felállítását meg fogja kezdeni; de ismerve a hazai gazdasági élet jelen állapotát, s meggondolva azt, hogy a Deákpárt az Ausztriával létesített közös ügyeket fenn akarja tartani, egyáltalában nem remélhetjük azt, hogy ha a hazai közigazgatás magasztos feladatait a jövő országgyűlésen is a mult országgyűlés döntő férfiai fogják megszavazni, hogy ekkor a felállítandó magyar állami bank oly alapon és oly szervezettel jöjjön létre, mint minőt Magyarország önálló állami hivatása megkíván.

A magyar államhitelt, adóalapot és valutát érintő fejtegetésemből eléggé kiviláglik, hogy a létesítendő magyar állami bank részben, a tisztán osztrák részben a delegationalis törvényhozás körébe tartozó közös állami ügyekkel mily szoros összefüggésben áll. Így tehát nem lehet kétséges, hogy ha a magyar állami bank a mult országgyűlésen alkotott XII. és XV. t.-cz. érvényben maradása alatt állíttatnék fel, hogy ez esetben a

magyar állami bank igen messze elmaradna attól, mit a magyar nemzet e főjelentőségű állami intézménytől méltán elvárhat.

Ha a magyar állami bank oly viszonyok közt létesítenék, melyekben hazánk Ausztriának még folyton államadóssági évi járulékot tartoznék fizetni, s melyben a magyarországi adóalap az osztrák adóalaptól igazságosan nem lenne elkülönítve; ha e bank önálló hitel és önálló magyar állami valuta nélkül léptetnének életbe: akkor ezen bank csak hitvány plagiuma lenne az osztrák nemzeti banknak s a magyar állam általa mitsem nyerne.

Az ezeréves alkotmánynyal bíró nemzethez méltó magyar állami bank megalkotását hazánk csak azon képviselő-testülettől várhatja, mely Magyarország gazdasági önállóságát sértetlenül helyre fogja állítani, s mely az állami gazdálkodásban a nemzetet a haladás útján nem egy idegen állam akarata és érdeke szerint, hanem a nemzeti érdekek szabad iránylata szerint s a nemzet erejének megakasztása nélkül fogja előre vezetni.

És hogy ez csak is azon párt-árnyalatok eclatans majoritásától várható, melynek elveit a

Kossuth- és Tiszapárt írja programjába, ezt úgy hiszem, nem vonhatja senki kétségbe.

Meglehet, hogy a conservatív Deákpártban számos oly férfiak lesznek, kik, mit e párt közlönyei a legközelebbi országgyűlésen kivihetetlennek vallottak, a baloldali pártférfiak meggyőződése szerint kivihetőnek fognak találni, s bekövetkezhetik azon eset, hogy a még compactnak képzelt Deákpárt szabadelvű férfiai a baloldali párttal az állami önállósítás s különösen a magyar állami bank kérdésében össze fognak olvadni s így amaz eclatans majoritás már a legközelebbi országgyűlésen csakugyan létre fog jönni. Azonban e föltevés nagyon illusoriusnak látszhatik s ezért arra nem igen tartunk számot.

Mindazáltal feltéve, hogy a jövő országgyűlésen a magyar állami bank kérdése csakugyan tárgyalás alá fog kerülni, a dolgok ezen kedvező fordulata mellett is egy oly határozat volna lehetséges, mely a magyar állami bank nagyszerű jövőjét csaknem egészen megsemmisíthetné.

És ez bekövetkeznék akkor, ha államférfiaink a magyar nemzeti bank megalkotásánál más államok bankintézeteit igyekeznének utánozni a helyett, hogy tisztán a létező tények követelményeit tartanák szem előtt.

Miután a jelenlegi kormány csaknem minden törvényjavaslataiban inkább más országok törvényeit copirozta, hogysem a hazai állami és gazdasági élet követelményei szerint önállólag készítette volna az országgyűlés elé terjesztendő indítványait, ez irány megtartása a magyar banknál is valószínűnek látszhatik. S ezért el nem mulaszthatjuk a magyar állami bank létesítésének azon veszélyeit feltüntetni, melyek az utánzásból eredhetnek.

Az európai bankok történelmét átnézve, azon meggyőződéshez jutunk, hogy e bankok egyike sem felel meg a közgazdasági és pénzügyi tudomány jelen állásának. E bankok mindenike ugyan természeti okok s az egykor létezett szükség kifolyása; de ha bármely nemzet bankját vesszük is szemügyre, rögtön be fogjuk látni, hogy ha az illető államnak a jelenkori tudományos vívmányok felhasználásával kellene új bankot alapítani, hogy ez új bank sokkal tökéletesebb lenne, mint azon intézet, melynek keletkezése korában a gazdasági élet törvényei az emberek szeméi előtt még csaknem teljesen el voltak fedve.

Tudjuk azt, hogy a londoni bank a világ első pénzintézetének tekintetik, és mégis e bank

is, melyen az angol parlament több ízben reformot vitt véghez, kézzelfogható igazságtalanságot testesített meg, mit csak azok nem akarnak átlátni, kik vagy önérdékből elfogultan tekintik e bankot, vagy kik a gazdasági életbe beletekinteni nem képesek.

Az angol bank az összes britt királyságadó-fundatióját az angol kormánynak adott kamattalan kölcsön által egyszer mindenkorra megváltotta, s a bank-résztvényesek ez adófundációnak teljes hasznát huzzák. Pedig ki ne tudná, hogy az adófundatio egy század előtt s a mai korban nagyon különböző értéket képviselt. Ha ez adó-alapnak haszna egy század előtt 14 millio font sterling kamatját képviselte, ugy a jelen évben annak hasznát bizvást 5-ör oly nagynak vehetni. Igaz ugyan, hogy az angol állam pénzügyi szorultságban a bankra ruházott tulságos kedvezményből egy részt visszavont, midőn e bankot uj kölcsön adására kötelezte, s az átengedett adóalap hasznáért a bank majd 18 majd 22 millió font sterling kölcsön kamatait nélkülözte. De vajjon igazságos gazdasági viszonynak lehet-e tekinteni ezt? A bankra ruházott adóalap valóságban legalább tizszer annyit ér, mint a mennyit a bank ez adófizetési jog- és kötelezettségért cserébe az an-

gol kormánynak s általa az angol nemzetnek adott.

Az angol bankrésztvényesek tehát az angol nemzet felett iszonyatos zsarolást követnek el, habár ezt nem érzi is a nemzet, mert gazdasági viszonyai oly kedvezők, minőkhöz hasonló kedvező viszonyokat más európai államban nem találhatni. Azonban ha a bankrésztvényesektől ama bitorlott jogokat az alkotmányos angol nemzet elvonná, s ha e jogokat sértetlenül és kellő eszélyességgel maga kezelné, általuk oly gazdasági hatalmat nyerne, melylyel az égbekiáltó pauperismust mihamar el lehetne enyésztetni.

De kérddhetné valaki, miért nem teszi hátezt az angol nemzet, hisz nagyobb szabadelvűséget alig találhatni más parlamentben? Ennek oka nagyon egyszerű; az angol bankrésztvényesek által bitorlott jogokat az egész világ elismeri tételes jogok gyanánt, s e bank az ily adóalapbitorlást a világ minden piaczaín is felhasználta, úgy hogy ha most az angol nemzet e viszonyt megváltoztatni akarná, a bankjegyek értéke annyira csökkenne, hogy magának a banknak vesztesége az angol nemzetre nézve is óriási veszteség volna, mert a bank angol, s így ennek vesztesége is angol nemzeti veszteség lenne.

Ebből tehát látható, hogy ha valamely banknál egyszer helytelen irányban kezdődik a fejlődés, az életben ez így is marad.

S ha a hazai állami bank e helytelen irányt felvenné, az hazánkban is ép úgy fenmaradna, mint Agliában vagy Európa bármely más államában.

Miután pedig a londoni bank az összes európai bankok között a legtökéletesebbnek tartatik, s valóban annak is mondható, világos, hogy ha hazánk az önálló magyar állami bank létesítésénél bármily külföldi bank fundatióját és szervezetét utánozná, ezzel oly igazságtalanságot honosítana meg, melyet ugyan a társadalom még ez előtt száz évvel megbocsáthatott, de mely a bank-fundatio törvényének felismerése után többé meg nem engedhető.

És ezek után azt hiszem habozás nélkül felállithatom az első fő elvet, mely a magyar állam-bank megalkotásánál megvalósítandó. A bank-fundatióval az adó-fundatio egyesítendő lévén — mert hisz adó-fundatio nélkül e pénz-intézet nem is lehetne bank, hanem pusztán hitelintézet — a bank-fundatio tulajdon-joga, kell hogy az adó-fundatio tulajdonjogának természetét vegye fel és nem megfordítva,

mint ezt minden eddig létesített európai bankoknál találjuk.

Azaz, ha az adófundatio állami tulajdon marad, a bank-fundationak is állami tulajdonnak kell maradni, és nem megfordítva. Mivel pedig az adóalap a nemzetnek sértetlen tulajdona, mely felett egy alkotmányos kormány sem rendelkezhetik örök időkre, s rendelkezési joga ily esetben igazságos nem is lehetne, mert annak progressiv növekedése a jövőendő események időmitó hatása alatt áll, ennél fogva világos, hogy az adóalapot a törvényhozás sáfárkodóknak sem ingyen, sem kölcsönkép nem adhatja át.

A magyarországi adóalapot valamely részvény-társulat tulajdonába bocsátani csaknem oly vétek volna, mintha az adóalapot az osztrák nemzeti bank bitorlásában szentesíteni volnánk hajlandók.

Ha tehát Magyarország egy valódi bankot fog létesíteni, a mint ezt állami életünk önálló hivatása mulhatlanul megkívánja, ugy ennek fundálásánál az adóalapot, mely nagyobb jelentőségű, mint maga a bankalap, a nemzet el nem idegenitheti, s a nemzet képviselő-testületének első feladata, arról gondoskodni, hogy oly bank-fundatio nyeressék, mely állami tulajdon, azaz a

magyar nemzet rendelkezési joga alatt álló arany (illetőleg ezüst) legyen.

Más szóval: ha Magyarország egy valódi bankot létesít, e bank köztársasági bank kell hogy legyen, állami adófundációval köztársasági nemes-fém-fundációval.

Eddig a felállítandó magyar köztársasági bank alapjának főelvét mutattuk ki. Lássuk tehát, mi módon valósítható meg ez elv.

A magyar köztársasági bank adófundációjának és érczfundációjának magyar állami tulajdonként leendő megtartása állami alaptörvény által valósul meg. De hogy ily törvényt alkotni lehessen, előbb annak előfeltételeit kell megszerezni. És ez előfeltételek: az adóalap és érczalap tulajdonának megszerzése.

A mi az adóalapot illeti, e részben a teendőket már részletesen kijelöltük, kimutatván azt, hogy az egyesített osztrák és magyar adóalapot el kell különíteni. Mi ha megtörtént, a nemzet adóalapja feletti rendelkezési jogát tételes törvény többé korlátozni nem fogja s így azt az állami bank fundálására fel lehet használni.

Az állami bank létesítéséhez szükséges érczalap tulajdonát a magyar nemzet többfélekép

szerezheti meg. Ily módok nevezetesen: az önkéntes áldozathozatal, a nemzeti kölcsön, a külföldön eszközölt kölcsön, az adó útján való érczalap beszerzése, az állami bányákban termelt nemes fémnek bankalapra fordítása, végre az állami javak eladásából bevehető értéknek bankalapra leendő felhasználása, stb.

Hogy e módozatok közül melyiket vagy melyeket kelljen jelen viszonyaink között legcélszerűsággal alkalmazni, azt — úgy hiszem — nem szükséges hosszasan bizonyítgatnom. Elég lesz itt kimondanunk, hogy az adó általi beszerzés egyelőre lehetetlen, mert a mostani adó oly nagy, hogy még az államháztartásban megkivántató összeg sem szedhető be. A külföldön eszközölt kölcsön pedig ép oly gyámoltalanságot és könnyelműséget árulna el, mint a minőt a magyar vasuti kölcsön contrahálása tanusított. Azt hiszem megeléghetjük, ha egy alkotmányos állam kormánya tehetetlenségének ily bizonyítékát egy évszázadban egyszer szolgáltatja.

A többi fentemlített módozatok az érczalap előállítására kisebb-nagyobb mérvben alkalmazhatók ugyan, de mégis ezek közül csupán egyre az államjavak eladásra kell súlyt fektetnünk.

Hogy az államjavak eladása a magyar állami bank-alap előállítására legalkalmasabb, s mondhatnám egyenesen ez ércalap termelésére van hivatva, azt ugyan már más helyütt „Egy elharmarkodott finansziális operatio“ cím alatt is érintettem, de hogy ez állítás felől az olvasót meggyőzhessem, magát e dolog lényegét kell kimutatnom.

Ugyanazon okok, melyek az állami javak crealását illetőleg egyes javaknak állami rendelkezés alatt hagyását előidézték, hozták létre azt, hogy adófizetés történjék, s ugyanezen okok idézték elő egy későbbi korban azt is, hogy az adóalap felhasználtassék. Az államjavak tehát az adóalappal tökéletesen azonos gazdasági rendeltetéssel birnak.

Midőn tehát az államjavak e gazdasági rendeltetésben: az állami szükségletek tartós szolgáltatásban továbbra is meghagyatnak, e javak csakugyan czélszerűen adatnak el.

A gazdasági élet törvényeinek felismeréséből kétségtelen, hogy az államjavakat (mint mindmégannyi gazdasági vállalatokat, melyek a közjó veszélyeztetése nélkül magán gazdaságok lehetnek) czélszerűen el lehet és el kell adni. De az államjavak eladása kettős feltételhez van kötve,

s ezek egyikét a l a k i, másikat l é n y e g e s feltételnek nevezhetjük. — Utóbbi mint nagyobb jelentőségű, előbb veendő szemügyre.

Az eladás legyen igazságos, azaz azon kormány, nemzeti képviselő, vagy nemzedék, mely az eladást teljesíti, az eladásból a következő kormány, illetőleg nemzedék rovására ne vonjon hasznót. Ha valamely kormány az államjavak árát elkölti, akkor az eladással a jövő nemzedéket megkárosította, (és e megkárosítás bár kisebb mérvben még akkor is előfordul, ha a kormány az egész tőkét productive használta is fel: mert e kormánynak csak a kamatokat lett volna, joga felhasználni) az eladástehát ily esetben igazságtalan.

Ha az államjavak a magyar állambank érczalapjának előállítására fognak fordíttatni, akkor e javak az első lényeges feltétel teljesítésével adatnak el. Mert a magyar állambank érczalapja sem ezen, sem a következő kormányok egyike által sem fog elfogyasztatni. Legalább fel kell tennünk, hogy ha a mi nemzedékünk már oly felvilágosodott és oly igazságos tud lenni, miszerint az államjavakat a jövő nemzedék megkárosításával felhasználni nem akarja: úgy fel kell tennünk, hogy a műveltebb és vagyonosabb jövő nemze-

dék a megkárosítást bizonyára még inkább fogja kerülni. És még ha akarná is, sem költhetné el a majdani későbbi kormány az állambank ércztundatióját; egyrészt, mert ennek elköltését a banktörvény, mely, mint mondtam, alaptörvény leend tiltani fogja, másrészt, mert a későbbi kormány (illetőleg nemzedék) önérdeke az akkori vagyon életnek a bankalap elköltése által való megrázkodtatását megengedni nem fogja.

A mennyire ismereteim elérnek, egész határozottan, teljes meggyőződéssel kimondhatom, hogy az államjavaknak bárminő más célra történhető eladása, igazságtalan lenne. Mert még az államadósságok törlesztése is az államjavaknak mint létező tőkének elenyésztét vonja maga után; s habár tőkeadósság törlesztetnék is, de ily törlesztésre minden nemzedék csak saját eszközeit van jogosítva felhasználni, nem pedig egyszersmind a jövőendő nemzedékét is.

Midőn tehát állami bankunk érczalapjának beszerzésére a magyar államjavak eladását követelmény gyanánt kimondom, úgy hiszem, azon egyedüli módot jelölöm meg, melyen a magyar törvényhozó-testület az államjavak eladásának lényeges föltételét teljesítheti. És minthogy

a kormánypárti „Pesti Napló“-ban az államjavaknak (még pedig az állami bányáknak) eladása jelenleg ismételve ajánltatik, ezért e helyütt kénytelen vagyok azon tudományos meggyőződésemet kifejezni, miszerint bármely magyar államjóságnak más célra, mint [a magyar állambank érczalapjára leendő felhasználása vagy gazságból vagy tudatlanságból eredő véték volna.

A magyar állambank ércz alapjának e teremtésére a kincstári és koronai jószágok eladását jelöltük ki.

Láttuk, hogy az államjavak eladásának ényeges előfeltételét: az eladás igazságos voltát, egyedül ama javak értékének állami bankunk érczfundatiójára leendő fordításában valósíthatni meg. Vizsgáljuk meg most, vajjon az államjavak eladásának alaki feltétele: az eladási mód és mérv helyes volta, szintén összeegyeztethető-e az érczalap termelési módjával és mérvével.

Mindenki tudja, hogy az összes államjavakat egyszerre pénzzé tenni nem lehet, a javak oly mérvben adhatók el gazdaságilag helyesen, mint a mily mérvben a vétel-képesség az országban s a külföldön az államjavak vásárlására irá-

nyul. E vétel-képességnek fő jellemvonása, hogy az vállalatokban nincs megkötve. Tehát e vétel-képesség épen azon pénz-összeg, mely a belföldön osztrák valuta természetét bármely pillanatban magyar valutával megrázkodás nélkül felcserélheti s mely nemes-ércz minőségben külföldről az osztrák érték-képviselő hátránya nélkül Magyarországra folyhat.

És mind e körülmények tökéletesen azonosok azzal, mi a magyar állambank ércz-fundációjának helyes termelési mérvét és módját vagy is a növekedő érczalappal arányos magyar adóalap kifejlesztését létesíteni fogja.

Mert, mint előbb kimutattuk, Magyarországnak adóalapját Ausztria adóalapjától el kell különíteni s a forgalomban levő osztrák államjegyekből annyit kell forgalomból kivonni és magyar államjegyekkel helyettesíteni, mint a mennyit a vagyoni élet megrázkodtatása nélkül kivonni és helyettesíteni lehet. S midőn az államjavak oly mérvben és módon fognak eladatni, mint azt majd a belföldről (papírban), majd a külföldről aranyban kínált teljes eladási ár megengedi, a magyar állambank felállítása, a magyar valuta szerepeltetése, az oszt. valutát legkevésbé sem fogja influálni; azaz nem fogja előidézni azt,

hogy a mostani értékképviselő papirpénz nagyobb áringadozásnak legyen kitéve, mint a minőnek ki lenne téve különben, ha az államjavak el nem adatnának.

Az államjavak eladásából befolyó mindenemű érték tehát a bankalap érczfundatiójának előteremtése és az ércz-alaphoz mérve a magyar valuta szerepeltetésére lesz fordítandó. Még pedig oly módon, hogy az o. é. papirban fizetett vételáron arany és ezüst vásároltatik, és ez az érczben fizetett vételárral együtt magyar 10 és 25 frankos aranyra veretik s így a bank készletét képezendi.

A magyar kormány azután a fundatióhoz mérve az adófizetés útján bevett osztrák államjegyekből annyit von ki forgalomból s annyit helyettesít magyar államjegyekkel, mint a mennyi az adó- és bankfundatio arányáról szóló törvény értelmében lehetséges. Föltéve például, hogy a bank ércz-fundatiója eme törvény szerint kétharmad részét képezné a felhasználandó adóalapnak s bizonyos összegben (mintegy 500 millió frankon) felül a kibocsátott államjegyek az ércz-fundatióban teljesen fedezve volnának: ekkor, ha az államjavak eladásából az első évben 8 millió frank vétetnék be, a magyar kormány a Magyar-

ország adóalapjára eső mintegy 90 millió oszt. forintból 12 millió frankot vonhatna ki forgalomból és helyettesíthetne magyar jegyekkel. S e jegyek árfolyamukat tökéletesen fenntartanák parin, mert beválthatásuk a magyar banknál biztosítva volna, s mert Magyarországon e jegyek adófizetésre ugyancsak pari értéken elfogadtatnának.

A magyar kormány tehát az osztrák valutának legcsekélyebb ártalma nélkül képes lesz ilyen módon a magyar valutát életre kelteni s a magyar állambank számára az ércz-fundatiót oly mérvben és oly módon termelheti, hogy a hazai gazdasági életnek ez hátrányára nem, sőt inkább előnyére leend.

E szerint tehát az államjavak értékének a magyar állambank érczalapjára leendő felhasználása ama javak eladásának alaki feltételét is tökéletesen teljesíti.

S mondhatnám, hogy ha a magyar kincstári és korona-jószágok valóban a magyar állambank ércz-alapjának létrehozatalára fognak elárusíttatni, hogy ez esetben mintegy garantiát nyer a nemzet arra nézve, hogy jószágok nem fognak erőltetve elpredáltatni. Holott ha az állam e jószágokat kényszer-eladással szorultság esetében árusítaná el, azok elpredálása kikerülhetlen volna.

A magyar kormány tehát az állambank számára úgy az adófundatio mint az ércz-fundatio tulajdonjogát megszerezheti; s e tulajdonjogot birva, azt meg is őrizheti, fenn is tarthatja, s így e bank fennállását állami alaptörvénnyel biztosítani nem leend nehéz feladat.

ne is legyen közigazgatási szervezet; hanem legyen alárendelve a magyar állampolgárok összegének, függjön a magyar nemzettől, s mint ilyen legyen állami alkotmányos szervezet.

Ez azon alapelv, melylyel a magyar állam-bank életképes s a nemzet valódi érdekeinek megfelelő szervezetet nyerhet. És ezen elv tekintetbe vételével a bank szervezetének gyakorlati kivitelénél minden vitás kérdést helyesen meg lehet oldani.

Nem akarunk a törvényhozás hatáskörébe vágni s így a szervezeti javaslatot nem részletezzük; tájékozás végett azonban egyes gyakorlati kérdést megérintünk.

Mint a bank ércalapjának előállításánál előadott fejtegetésünkben a fokozatos fejlődést, a bankalapnak a körülményekhez mért növelését kimutattuk, ép így mondhatjuk a bankszervezetről is, hogy azt nem rögtön, hanem fokozatosan kellend mindinkább fejleszteni. Mert mindaddig, míg a magyar állambank ugyyszólván kizárólag arra lesz utalva, hogy azon pénzügyi operatio keresztülvitelét tegye lehetővé, melylyel a forgalomban levő osztrák államjegyek magyar állambankjegyekkel fognak helyettesíttetni; mindaddig, míg a magyar állambank ugyyszólván csak-

nem tisztán pénzváltóintézet leend: a magyar állambank szervezete igen primitív állapotban maradhat.

Kezdetben ugyanis a bank-igazgató s az ennek alárendelt bank-hivatalnokok, kiknek száma a bankalap növekedéséből eredő szükséghez képest szaporodni fog, elegendők lesznek a magyar állambank functióinak teljesítésére.

De már ekkor is okvetlenül megkívántatik, hogy e szervek a többi állami szervekkel, úgy az állami mint az autonom községekkel (különösen a takarékpénztárakkal és hitelegyletekkel) természetes viszonyban álljanak.

A bankigazgató például választassék az országgyűlés majoritása által s legyen ép úgy felelős mint a miniszter-elnök vagy miniszter-társai. A miniszteriummal szemben a bankdirektor tökéletesen független legyen, úgy hogy habár az meg is bukik, az igazgató magát mégis fenntarthatja s viszont a bankigazgató bukása ne vonjon szükségkép kormány-változást maga után. — A bankdirektor mellett a bank-titkár hasonló állást foglaljon el, mint a miniszter mellett az államtitkár.

Az alsóbb bank-tisztviselők pedig az igazgatónak oly mérvben legyenek alárendelve, a mint felelősségük kiterjed.

Majdnem magától érthetőnek tartom, hogy a mily mérvben egyes specialis hazai érdekek az államban önálló organismussá ki fognak fejlődni, (mezőgazdasági szervezet állandó congressussal, ipar-egyesületek congressusa, kereskedők nagygyűlése, hitel- és takarékpénztárak állandó gyűlése) hogy ezek egyszersmind a magyar állami bankra is ily mérvben igazságos befolyást fognak nyerni. De minthogy jelenben ezen specialis érdekek önkormányzati szervezettel még nem bírnak, ezért azok az országgyűlésben jelenkező általános érdek-képviselő mellett a magyar állambank szervezetére önállólag a mostani viszonyok között még nem folyhatnak be.

Ha tehát a néhány nap mulva egybegyűlő országos képviselő-testület leendő majoritása képes volna hivatását annyira felfogni, miszerint a magyar állambank megalapítását feladatául ismerné s a bank létesítését tetteleg meg is kezdené, akkor e bank szervezete egyelőre csak is az országos képviselő elhatározása folytán jönne létre s a bank állami alkotmányos szervezete ekkor úgy fenmaradását mint fejlődését illetőleg egyes különvált nemzetgazdasági érdekek befolyásától ment maradna mindaddig, míg ez érdekek igaz-

ságos önkormányzati országos szervezetté nem fejlődtek ki.

A bank szervezetét kezdetben az országgyűlésnek felelős bank-igazgató s az ennek alárendelt bankhivatalnokok képezendik, kik a bank kezdetleges functióját: a forgalomból kivont oszt. államjegyeknek adó- és bankfundatióra kibocsátandó jegyekkel való helyettesítését s e kibocsátott jegyeknek szükség szerinti beváltását tökéletesen képesek lesznek teljesíteni.

Mihelyest azonban a bankalap oly nagyra nőtt, hogy a bank tulajdonképeni hivatását: az önálló értékképviselő szabályzását s a hitelélet fejlesztését megkezdheti, az állambanknak mindinkább tökéletesebb, fejlettebb szervezetet kellend nyerni. Ezért is a banktörvénynek emez alkotmányos fejlődés lehetőségét gátolnia nem szabad. Azaz a bank-alaptörvény ne zárja ki azt, hogy a bank-szervezetbe új, a kormánytól és országgyűlési majoritástól független, de e mellett alkotmányos felelős szervek juthassanak.

Sőt inkább czélszerűnek látszik, hogy a banktörvényben kimondassék, miszerint minden oly országos gazdasági érdek, mely állandó alkotmányos főszervvel (congressus) bír, a bankszerve-

zetben (az igazgatóságban) is független és felelős képviseletet nyer.

Ha a jelen társadalmi viszonyokat szemügyre vesszük, azt kell mondanunk, hogy hazánkban ekkoráig egyetlenegy országos gazdasági érdek sem bir oly állandó alkotmányos főszervvel, mely a bankigazgatóságban önálló képviseletre méltán számot tarthatna. Mert a mezőgazdasági egyesületi szervezet, melynek élén az országos gazdasági egyesület áll, egyáltalában nem bir constitutionalisszervezettel; ez egyesület párhuzamba helyezhető a Rákoson hajdan tartatni szokott magyar országgyűléssel, hol minden nemes ember, de csakis a nemesség, határozott. Az autonóm mezőgazdasági szervezetnek lassankint ki kell fejlődnie s e fejlődést egy constituáló mezőgazdasági congressus fogja meghozni. S ha így ez egy országos gazdasági érdek állandó alkotmányos főszervet nyert, ez a bankigazgatóságba független és felelős képviselőt fog választani, ki ez igazgatóságban a mezőgazdasági érdekeket igazságosan fogja képviselni.

Mi a most alakulóban levő ipar- és kereskedelmi kamarákat illeti, ezekre vonatkozólag meg kell jegyezni, hogy azok egyrészt

természetellenes kényszerkapcsolatba hozattak egymással, s másrészt olyannyira miniszteriális befolyás alatt állanak, hogy az ipar és kereskedelmi valódi érdekeket magok is csak miniszteriális korlátoltsággal fogják tudomásul venni. Ha az ily ipar- és kereskedelmi kamarák a bankigazgatóságba, így a mint jelenleg életbeléptettetnek, egy-egy felelős képviselőt küldenének, igen könnyen megtörténhetnék, hogy e képviselők, illetőleg igazgatósági tagok, a bankigazgatóságban inkább a kormányférfiak személyes érdekeit, mint az ipar és kereskedelmi érdekeket védnék, s ily helytelen eljárásukért az ipar- és kereskedelmi kamarák nem vonnák felelősségre, mert e kamarákban azok bürokratikus szervezeténél fogva a miniszteri befolyás fog uralkodni. A mostani ipar- és kereskedelmi kamaráknak a bankigazgatóságban való állandó képviselöte tehát könnyen a kormányhatalommal való visszaélésekre szolgáltatna alkalmat.

Ezért is, hogy az ipar és kereskedelmi országos érdek a bank ügyeinek vezetésében független felelős képviselőt nyerhessen, szükséges, hogy az életbe léptetendő ipar- és kereskedelmi kamaráknak bürokratikus s a kormány tulsá-

gos befolyása alatt álló hibás szervezete korszerű alkotmányos szervezettel helyettesíttessék.

Igy tehát a magyar állambank igazgatósága a mezőgazdasági, ipar és kereskedelmi érdekeket képviselő három bank-igazgatósági tagból fog állani, kik mezőgazdasági, ipar és kereskedelmi országos állandó főszervek (congressusok) által alkotmányosan választatnak s hivatalos állásukban függetlenül és felelősen járnak el; független önállósággal természetesen csupán azon ügyeket kezelvén, melyek kizárólag az illető érdekeket érintik; az általános érdekű ügyeket pedig közmegegyezéssel (illetőleg szavazattöbbséggel) intézik el.

Vajjon ezen hármas országos érdekképviseléssel a bankigazgatóság teljesen ki leendő egészítve, avagy vajjon ezek mellett a bányászat és erdészet külön-külön szintén képviselve legyen-e az igazgatóságban? ezt oly alárendelt jelentőségű kérdésnek tartom, hogy e felett hosszasan vitatkozni felesleges; minthogy a bányászati érdek az iparnál, az erdészeti pedig a mezőgazdaságnál — helyesebben földmívelésnél, s ezen felül mindkettő az országgyűlés által választott bankigazgató által ugy is elegendőleg képviselve leendő. Hogy pedig ezeken kívül az állami bankkal ön-

álló hitelintézetek által kapcsolatba hozandó egyéb érdek-képviselőnek helye nem lehet, azt részletesebben kifejteni s bizonyítani nem tartom szükségesnek.

Miután a magyar köztársasági bank főorgánusának, a bankigazgatóságnak, megalakítását kimutattam, az alárendelt szerveket már oly csekély jelentőségűeknek mondhatom, hogy azokat jelen fejtegetésemben nem is látom szükségesnek megérteni. Ez alárendelt szervek ugyiszlva valamennyi nagyobb hitelintézetnél csaknem tökéletes egyformasággal életbe vannak léptetve, újat tekintetben tehát nem is mondhatnék.

S hogy az állambank alsóbbrendű szerveinek más hitelintézeti hasonnemű szervektől hol kellend különváló jelleget nyerni, az a gyakorlati kivitelnél könnyen fel lesz ismerhető.

Hátra van azonban még a bank-szervezet egyik kiegészítő része, az ellenőrzés. Megvallom, hogy valamint az államháztartásban a jelenlegi felette költséges controlleriát nem helyeselhetem, ép úgy helytelennek tartanám, ha az állambank ellenőrzésére külön organismus szerveztetnék. Az ily organumok igen gyakran magok szolgáltatnak alkalmat defraudációkra s a közönség még sem nyerhet tökéletes megnyug-

tatást arra nézve, hogy az ügykezelés teljes pontossággal megy véghez.

Pedig ha a legszigorubb pontosság valahol mulhatlan, ugy bizonyára megkívántatik ez az állambanknál. Ezért tehát itt még azon lehetőséget is el kell háritani, hogy a hanyagság vagy önző megkárosítási szándék egyik napról a másikra meneküljön. Miért is a bank mozgalmát nap nap után kell ellenőrizni. Tán emlitenem sem kell, hogy az ellenőrzést maga az állam, az állampolgárok összesége teljesitendi. Azaz a banknak mindennemű funktiója nap nap után közzéteendő (a hivatalos közlönyben).

A bank hivatásában fekszik, hogy e funktiók a nagy közönségre nézve állandó és fokozott jelentőséggel birjanak, s így nem kellend attól tartani, hogy az ily kimutatásokat a közönség figyelemre nem fogja méltatni; sőt inkább e kimutatásokat a mezőgazdasági iparos és kereskedelmi körök oly nagy érdekeltséggel fogják kísérni, hogy azokat részletezve vagy főbb tételeiben minden nagyobb lap közölni leend kénytelen. S ily körülmények közt egyáltalában nem tarthatni attól, hogy az igazgatóság akár megtörtént értéktáruházást kimutatásából kihagyni, akár szinlett

átruházást abban valaha közzétenni hajlandó lehetne.

A napi kimutatásokon kívül összesített havi, sőt a szükség szerint tán heti kimutatások is közre fognak bocsátatni, s végül minden évben meg fog jelenni a bank évi kimutatása. Mely utóbbi oly nagy horderejű statisztikai és gazdaságtudományi jelentőséggel fog birni, hogy azt minden képzettebb állampolgár figyelemmel át fogja nézni s így a bank működése oly szigorú controlleria alatt álland, mint a világnak egyetlen pénzintézete sem.

De ezen voltaképen csak a bank érték-mozgalmát illető ellenőrzés mellett még a bank-alap s az értékképviselő is havonként legalább egyszer evidentiába fog vétetni, mit a mezőgazdasági ipar és kereskedelmi országos főszervek egy-egy s az országgyűlés által kiküldött vagy megbízott két tag együttes bizottsága fog czélszerűn teljesíthetni.

Ha már most ezen bankszervezet költségeit akarjuk szóba hozni, azt mondhatjuk, hogy e szervezet aránylag igen olcsó leend. Mert ha a bank-épületet s felszerelést mint maradandó tőkét számításba nem vonjuk, a bank évi költségei alig fogják egy nagyobb hazai hitelintézet évi üzleti

költségeit megközelíteni. És ez igen természetes, mert a bank semminemű bonyolodottabb pénz-üzérkedést nem vonand hatáskörébe s így az ügyek kezelése itt nagyon egyszerű leend, tehát kevés költséget is fog igényelni, s nem leend szükség nagy tiszti és segédszemélyzetre.

A bank-igazgató évi fizetése mintegy 35,000 frankot, a bank-titkáré 25,000 s a három bank-igazgatósági tagé egyenként 30,000-et vagy is mindháromé 90,000 frankot, e főbb tiszti fizetések tehát összesen 150,000 frankot, ezen kívül pedig az alsóbb tiszti és segédszemélyzeti bank-hivatalnokok fizetései valamint egyéb költségek 100,000 frankot, mindössze tehát mintegy 250,000 frankot vagy 100,000 o. é. frtot fognak kitenni.

És ezen költséget az állambank oly dúsan be fogja hozni, hogy a bank-bevételi feleslegből több millió frtot fog lehetni évenként az állam-budgetbe helyezni.

De e felesleg mindaddig czélszerűn a bank-alap gyarapítására lesz fordítandó, míg ez alap oly nagyra nem nőtt, hogy azzal a bank tulajdonképeni hivatásának megfelelni képes leend.

A köztársasági bank hivatása.

Midőn az állambank-alap és szervezetről elmondottak után a bank hivatására térek át, azon öntudat vezérli gondolatimat, hogy az állampolgárok a helyesen felfogott öössérdek fejlesztése által közvetlenül a gazdaságban s közvetve a társadalmi élet minden részében oly hatalmat s oly alkotó erőt nyerhetnek, minőt csupán a világhódító eszmék, (a könnyen felismerhető öössérdek), mutathatnak fel.

Azon kor, mely az anyagi és szellemi világ törvényeinek azonosságát fel kezdi ismerni, nem tekintheti közönyösen az anyagi viszonyokat, s egy nemzet, mely a világtársadalomban jólétre és becsülésre vágyik, nem maradhat közönbös az iránt: vajjon anyagi körülményeinek egyik fő-tényezője, a fizetési eszköz, jó-e avagy rossz, vajjon ez fenmaradásra számot tarthat-e, avagy nem.

Tapasztalásból tudjuk, hogy a hazánkban ez időszerint használtatni szokott fizetési eszközök, az osztrák államjegyek s az osztr. nemzeti bankjegyek, oly bizonytalan társadalmi érték-mérőnek mondhatók, minőhöz hasonlót e század második felében más műveltebb államban sehol sem találunk.

Ha tehát Magyarország gazdasági viszonyainak egyik legnagyobb bajától, a roszt fizetési eszköztől meg akarunk szabadulni, s ha oly társadalmi értékképviselőt s oly értékmérőt akarunk teremteni, mely más műveltebb nemzetek fizetési eszközeivel legalább is egyenjóságu s — hogy magamat világosan kifejezzem — legalább is oly életképes és előnyös legyen, mint Anglia vagy Franciaország fizetési eszközei: akkor elmulaszt-hatatlan feladatunk azon lenni, hogy ily fizetési eszköz előállítását lehetővé tegyük. S azon nagyszerű intézet, mely által ily fizetési eszközt nyerni fogunk: a magyar állambank.

A magyar köztársasági bank hivatása tehát legelsőbbben is Magyarországnak jó fizetési eszközt szolgáltatni, valódi pénzt termelni. De e feladat a m. köztársasági bank hivatásának csak igen csekély részét képezi; a második feladat az, hogy Magyarországon oly mennyiségű érték-

képviselő legyen, mint a milyen mennyiséget a forgalmi élet szükségel, s végül az állambank hivatása abban áll, hogy lehetőleg elősegítse azt, miszerint a pénz ez országban úgy legyen megoszolva, a mint ez magán-, állam- és közgazdaságilag legczélszerűbb.

A magyar köztársasági bank hivatása tehát, jó és elegendő pénzt termelni és a pénznek legigazságosabb megoszlását (distribution) elősegíteni, vagyis a hiteléletet fejleszteni.

E bankhivatás a mult századbeli nemzetgazdasági írók által még nem ismertetett fel, s innen van, hogy hazánkban a nagy közönség s amaz ókoru iskolának öreg s ifju tanítványai e hivatás felől kételyeket támasztanak. Pedig ha a nemzetgazdaságot nem könyvekből, hanem a forgalmi életből tanuljuk, e bankhivatását lehetetlen be nem látnunk. Hisz már egy tekintet az osztrák nemzeti bank vagy akármely hitelintézet üzleti kimutatására meggyőző a felől, hogy valamely államban az önálló értékképviselőt igen könnyen lehet javítani vagy rosszabbá tenni, hogy a pénzmennyiséget is könnyen lehet szaporítani vagy kevesbiteni s végül hogy a bank-hitel feltételeinek megállapítása szerint a pénzmegoszlásra is nagy befolyást gyakorolhatni.

S midőn e bank-functiókat a kormánynak alárendelt vagy egypár pénztözsér tulajdonát képező bankok tehetik, miért ne tehetné ugyanezt egy független s az országgyűlésnek, országos mezőgazdasági, ipar- és kereskedelmi főszerveknek s az összes közvéleménynek felelős állambank?

Említett hármas hivatásában a magyar bank igen nevezetes eredményeket fog felmutathatni. Mert mi a jó fizetési eszközt illeti, ki tagadhatná, hogy az oly papírpénz, mely az egész magyar korona területén mindennemű értékképviselő közt kizárólagosan fogja az egész magyar adóalapot birni, mely ezenkívül még kétharmadrészben érczfundatióval is fedezve leend, s mely az állami bank által minden pillanatban világpénzzel (10 és 25 frankos arannyal) beváltható, hogy az ily pénz nemcsak Magyarországon, de a világon bárhol is kedvelt pénz leend; oly pénz leend, minővel sem az ó-világnak sem Amerikának egyetlen egy bankja sem dicsekedhetik. Ki tagadhatná, hogy az oly pénz, mely az orsz. gazdasági főszervek javító befolyása alatt áll, az által, hogy forgalomban levő mennyisége a szükség szerint növelhető vagy kevesbithető, az érték-ingadozásnak még kevésbbé leend kitéve, mint az

arany és ezüstpénz, melyre majd egy főbb aranybánya kiapadása, majd egy új gazdag aranyér feltalálása véletlenül a szükség ellenére is nyomást gyakorolhat? A bankhivatás ez első részének betöltése felől tehát kételynek nem lehet helye.

Hogy pedig az állambankjegyek mint önálló értékképviselők a gazdasági viszonyok által igényelt mennyiségben legyenek forgalomban, ezt az állambank igazgatósága szintén könnyen fogja megvalósíthatni. Azon mód, melylyel a fizetési eszköznek forgalomba helyezése és forgalombóli kivonása szabályozható: a bank-hitel-képesség és bank-discontó nagyobb-kisebb megszorításában jelenkezik.

A gyakorlati életférfiai rendszerint nem tulajdonítanak nagy jelentőséget azon körülménynek, vajjon valamely országban aránylag sok vagy kevés önálló értékképviselő van-e forgalomban, holott pedig e körülmény a gazdasági életben ép oly nagy fontosságu, mint p. az állatokra nézve azon körülmény, vajjon a légkör, amelyben az illető állat él, több vagy kevesebb oxigént tartalmaz-e.

Az egyes államok gazdasági történelme nagyon világosan mutatja, hogy a fizetési eszköz

menntiségének aránytalan volta a gazdasági életre nézve felette káros befolyást gyakorolhat. Így p. Spanyolország a XVII. és XVIII. században megmutatta, hogy a fizetési eszköz túlnagy mennyisége, mely aranykiviteli tilalom folytán előidézttetett, az egész államot gazdaságilag tönkre juttatá. S viszont a pénzhiány Magyarországon az ötvenes és hatvas évek elején igen károsan hatott gazdasági viszonyainkra. A jelen időpontban pedig az oszt. monarchiában a javak összességéhez képest aránylag tulságos nagymennyiségű fizetési eszköz létezik, s ennek következtében a vállalkozás terén, kivált Bécs városában lázas mozgalom mutatkozik, mely előbb-utóbb gazdasági crisisekhez vezetend, hacsak ezek elhárítására mielőbb czélszerű expediens nem alkalmaztatik. Ha tehát a fizetési eszköz mennyiségét a tudományos ismeretek bírálata alá helyezzük, azt kell mondanunk: hogy az egészséges viszonyok elérésére ez arány helyes volta mulhatlan követelmény.

És hogy az állambank ezen gazdasági követelménynek sokkal inkább képes leend megfelelni, mint a részvénytársulati bank-igazgatóság, ezt azon egyszerű tényből is könnyű leend kimagyarázni, hogy a magántulajdont képező

bankok részvényeseitől senki sem követelheti méltán, miszerint azok kisebb jövedelmezőséggel ériék be, mint a mily jövedelmet a viszonyok huzni engednek.

A nemzetgazdasági érdekképviselőtet e részben csak oly bankigazgatóságtól várhatni, melynek a bank bevételeinél nincs személyes érdeke, s épen ez eset fordul elő az állami banknál, hol az igazgatóságnak nem áll érdekében a lehető legnagyobb bank-jövedelmet hajhászni; míg az oly igazgatóság, mely a bank bevételeiből tantíemet kap, a bank-érdeket elibe helyezi az általános nemzetgazdasági érdeknek.

Az állambank második feladata leend a forgalomban levő pénz mennyiségének növelésére vagy kevesbitésére közreműködni.

Ha a forgalomban levő és forgalomba helyezhető állambank-jegyek és ezek érczfedezete együttvéve nem képeznének elegendő fizetési eszközt az államban, s ha ennek következtében a mezőgazdaság, ipar vagy kereskedelmi életben érezhető volna a pénzhiány, akkor a bankigazgatóságnak főteendője leend egész befolyását arra használni fel, hogy a bank ércz-alapja növeltes-

sék s ennek megfelelőleg szaporíttassék az állam-bankjegyek mennyisége is.

Ha azonban a létező gazdasági viszonyokhoz képest túlságosan meggyült volna a fizetési eszköz az államban, akkor a bankigazgatóság a fizetési eszköz egyrészét a forgalomból ki fogja vonni s a bankban vissza fogja tartani.

És e kettős bankfunctio következőleg valószínűleg meg. Mi a fizetési eszköz szaporításának szükségét illeti, ez kettős okból eredhet. Vagy absolute nem létezik elegendő magyar pénz, vagy magyar pénz a nemzeti javak összegéhez mérve ugyan elegendő mennyiségben lett kibocsátva, de aránylag sokkal több magyar pénz özönlött ki az országból, mint a mily mennyiségben idegen arany pénz az országba jött, és így Magyarországon pénzhiány érezhető.

Ily viszonyok között az állambank igazgatósága, s mindazok, kik a pénzhiány nyomását érzik, rajta lesznek, hogy a bankalap növelésére 10 és 25 frankos aranyak veressenek s az alap aránya szerint 10—25—100—1000—10,000 frankos állam-bankjegyek nyomassanak.

Föltéve például, hogy azon időben, midőn a mostani osztr. államjegyek valutája Magyarországon megszűnt, a magyar állambank ércz-alapja

200 millió frankra fog menni s ez alapon 300 millió frank értékű magyar államjegy lett kibocsátva, hogy tehát a magyar állampénz egészben csak 500 millió frank értéket képviselne, és ezen összes fizetési eszközből Magyarországon csak oly mennyiségű pénz volna forgalomban, hogy az a gazdasági életben a valódi értékkel biró fizetési eszköz hiányából eredő hátrányokat éreztetné: ez esetben a bank-igazgatóság a fizetési eszköz növelését oly módon eszközölné ki, a mint azt a viszonyok legczélszerűbben megengedik.

Ha például a hiányon az illető évben 20—25 millió franknyi pénzzel segítve volna s a bank hitelműveletei 8—10 milliónyi arany-érték felesleget eredményeztek volna ez évben, mely felesleg rendes szokás szerint a budget bevételeibe helyeztetett, akkor az igazgatóság az országgyűlésnél kieszközölné, hogy a bank-felesleg ezen évben a bankalap növelésére fordíttassék s a törvényhozás helyeslésével 12—14 millió új államjegyek nyomtatnának és így a magyar pénz összege már nem 500 milliót, hanem az érczalap 208—210, a papírijegyek összege pedig 312—315 millió frankot, mindez együtt tehát 520—525 millió frankot tenne s a pénzhiány többé nem volna érezhető.

Ha azonban a bank reproductiv ereje bizonyos időpontban az ércalap növelésére elégségesnek nem mutatkoznék, akkor a bankigazgatóság s mindazok, kik s pénzhiányt érzik, meggyőznék az országgyűlést arról, hogy a bankalapot mielőbb egy bizonyosösszeggel p. 20 millió frankkal növelni kell és 30 millió frank új állambankjegyet kell forgalomba bocsátani s az országgyűlés erről törvényt készítene s így az 50 millió frtnyi fizetési eszköz-hiány meg lenne szüntetve oly módon, hogy p. az államjavakból még 20 millió frank érték nemesfém szereztetnék be s 30 millió frank új államjegy nyomatnék.

A mi pedig a pénznek forgalomba hozatalát illeti, úgy a teendő itt az igazgatóságra nézve nem mondható nehéznek. Ha az igazgatóság a pénzt a bankból hirtelen ki akarja árasztani, akkor a bank-discontót lejjebb szállítja, ha ellenben a pénz egy részét forgalomból ki akarja vonni, akkor a bank-discontót feljebb emeli. Vegyük péld. hogy bizonyos időpontban a papírpénz 380 millió frankra megy s ez összegből 350 millió van forgalomban és ez összeg a forgalomban levő magyar és külföldi arany-pénzzel együtt oly tetemes a nemzet többi javaihoz mérve, hogy ily módon az ingóságok ára aránytalanul csök-

ken az ingatlanokhoz képest, vagy hogy általában a fizetési eszköz túlnagy bősége folytán a gazdasági fejlődésben egészségtelen állapot idéztetik elő: akkor a bankigazgatóság a bankdiscontót feljebb emeli s így a kölcsönadásoknál más uton is lassítja a pénz kifolyását (p. o. a bankhitel-képességnek korlátozásával a nyújtott kölcsönök összegét illetőleg, vagy általában a hitelezés minden feltételeinek szigorubb megszabásával). És ily módon az igazgatóság azt eredményezheti, hogy a lejárt befizetések nagyobb mennyiségben fognak visszafizettetni, mint a mily mennyiségben a bankból új kölcsönök vétetnek fel, s ha az év elején, mint mondtuk, 350 millió frank bankjegy volt forgalomban, az év végén már csak 300 milló leend stb.

Szóval, a bank-discontóval az igazgatóság a forgalomban levő pénzmennyiséget oly összegre szabhatja, mint a mily összeg a hazai gazdasági viszonyokra nézve a legkívánatosabb.

S így nem szenved kétséget, hogy a bankhivatás második részét, a fizetési eszköz szabályozását a bankigazgatóság teljesen betöltheti; s hogy azt valóban be is fogja tölteni, erre nézve garantiául szolgál azon körülmény, hogy az igaz

gatósnak minden egyes tagja alkotmányosan felelős.

Hátra van még a bank hivatásának harmadik része : a pénznek nemzetgazdaságilag legelőnyösebb megoszlását előidézni.

Az állambank hivatásának utolsó és legnevezetesebb részét a hitelélet fejlesztése, a pénz helyes megoszlása képezi.

Bárminő bankrendszer honos valamely államban, a bankok a hitelnek mindenütt főszervei maradnak. A bank egy nagyszerű pénzvállalat, mely a forgalomban levő pénznek egy részét folyton magához vonja s azt újra átadja a forgalomnak. Így tehát a bank a pénznek megoszlására igen nagy befolyást gyakorol.

Ha ezen pusztán tapasztalati tényt közelebb-ről megvizsgáljuk, azt fogjuk tapasztalni, hogy azon feltételek, melyek szerint a bank pénzt forgalomba bocsát s a forgalomból kivon, bizonyos törvények által szabályoztatnak.

Első tekintetre azt hihetnők, hogy e szabályokat a bank statútumaiban mind feltaláljuk ; ha azonban a bankok funkcióját hosszabban szem előtt tartjuk, látni fogjuk, hogy a bank-szabályok

csupán azon korlátokat képezik, melyeken belől a bank pénzmogalma véghez megy.

A pénzt-mozgató erő egyrészt a gazdasági életben másrészt a bank-igazgatóságban van, s a bank alapszabályai ez erők működésének ugyan határokat szabnak, de e határokon belől a mozgató erők különfélesége szerint a mozgalom nagyon különböző lehet, mert ez erők a gazdasági élet egészéhez igen eltérő viszonyban állanak.

A gazdasági életben rejlő pénztmozgató erő minden egyes gazdasági termelés produktivitasában ismerhető fel, legyen a hitel fő emporiuma, a bank, akár magánvállalati, akár kormány- akár állami bank; de a bankból eredő pénzmozgató erő már nagyon különböző, ha a bank magánvállalati, kormány vagy állami bank.

A magántársulati banknál e mozgató erő a részvényesek személyes érdekében, a kormány-banknál a kormány érdekében s az állambanknál az állami érdeken található fel.

A társulati bank a pénz megosztására olynemű hatással leend, mint a minő hatás a társulati érdeknek: a lehető legmagasabb bank-bevételnek, leginkább megfelel. S a társulati bank jótékony hatását azok fogják leginkább élvezni,

kiktől a bank a maga előnyét legkönnyebben várhatja, s hogy a gazdasági életnek e része a nagy tőke, azt elég lesz itt csak megérinteni.

A kormánybanknál a bank a pénz megoszlására oly módon fog közreműködni, hogy a bank legtöbb hasznot azoknak fog nyújtani, kik a kormányférfiak támogatására legnagyobb készséget tanusítanak. A gazdasági élet e részét a kormánypártiak képezik.

Végül az állambanknál a pénzmegosztás az állami érdek szerint történik, s ez érdek az összes állampolgárok jóllétének emelése. Az állambank tehát a pénz megoszlását oly módon fogja elősegíteni, a mint ez a közvélemény szerint legigazságosabban lehetséges.

Már ezen nagyon általános megjegyzésekből is látható, hogy a különböző bankok a pénz megoszlására többé-kevésbbé igazságosan működhetnek közre. Ha azonban a bankok functióit a forgalmi életben figyelemmel kísérjük, és egy bizonyos bank működését ez irányban megfigyeljük, azt fogjuk tapasztalni, hogy a szerint, a mint e bank többé-kevésbbé magán, kormány vagy állami jelleget öltött magára, a pénz megoszlásában is többé-kevésbbé igazságosan járt el.

Vegyük például az osztr. nemzeti bankot.

Midőn e bank a bécsi kormánytól eléggé függetlenül folytathatá pénzüpoperatióit s a társulati magánbank jellegét jóformán megőrizheté (az utóbbi olasz-porosz háboru előtti években), a bankhitelt leginkább azokra terjeszté ki, kiktől a magas bankbevételt legkönnyebben megszerezheté s így a bankhitel jótéteményét a nagy földbirtokosok, a bécsi nagykereskedők s bécsi pénztözsérek élvezték; a monarchia többi gazdaságai pedig az osztr. banknál hitelt bizony hiába kerestek. A mint azonban a bécsi kormány az olasz és porosz háboru folytán pénzüszorultságba jött, a tulajdonképeni bankhitelt jórészt egymaga vette igénybe s a bank a gazdasági életben csak mint pénzüzérkedő, nem mint hitel-fejlesztő, szerepelt. — A Lónyay- és Bresztlféle oszták nemzeti bankszerződés óta pedig a bank magántársulati jellegét ujra felvette s a bankhitelt Magyarországra is kiterjeszté, azonban tulajdonképeni hivatásáról, a fizetési eszköz szabályzásáról s a pénz igazságos megoszlásáról végkép megfeledkezett.

De hisz a létező bankok egyike sem fogta fel ekkoráig magasztos hivatását s így természetes, hogy az életből e hivatás többé-kevésbé pontos betöltéséről megragadó példát nem hoz-

hatunk. A londoni bank ugyan discontójával a bankba özőnlő s a bankból kifolyó pénz-özön gyorsaságát a mindenkori gazdasági viszonyok parancsoló szükséglete szerint szabályozza, de magán-érdeke meg nem engedi azt, hogy a hitel fejlesztésére, a pénz megoszlására az állami érdek szerint működjék közre.

Annyit azonban bármely nagyobb bank vagy hitelintézet működésének figyelembe vételéből tudhatunk, hogy minden bank nagy befolyással van a pénznek többé-kevésbé helyes megoszlására; s ha a bank igazgatósága a hitel fejlesztésénél öntudatosan a közjólét előmozdításának célját nem tartja szem előtt a bank kölcsön adásánál, mind az által a banknak operatiói ez irányban a hitel-fejlesztésre s a pénz helyes vagy helytelen megoszlására igen nagy befolyással vannak.

S hogy a magyar állambanknak mily nemű pénzüperatiókat kelljen teljesíteni azon célból, hogy hazánkban a gazdasági élet minden terén egyenletesen fejlődjék a hitel, s hogy a magyar pénz mily módon fog a bankfunctió által közgazdaságilag legelőnyösebben megoszlani, ezt alább bővebben kifejtjük.

Minthogy a jelenkorban az egyennemű gazda-

ságok és vállalatok érdek-solidaritásba lépnek az egyes államok területén belől, hogy más államok hasonló gazdaságaival és vállalataival a lehető legsikeresebben versenyezzenek, könnyen megtörténhetik, hogy ez érdek-solidaritásnál fogva a vállalatoknak egy bizonyos neme (p. a pénz-üzérkedők) az állam területén belől más vállalatokkal és gazdaságokkal szemben tulsulyra jut s így ezekre oly nyomást gyakorolhat, mely alól magokat ki nem vonhatják. E nyomás következtében pedig a nemzetgazdasági életében zsibbadáskövetkezik be, s ez egészségtelen állapotban a fejlődés megakad, sőt e nyomás gyakran hanyatlást szül.

Ezért is az állampolgárok el nem mulasztják az állami összérdek ily veszélyeztetését elhárítani, mi megtörténhetik akkép, hogy a gazdasági életnek azon tényezői, melyek általános országos jelentőséggel birnak, minő p. gazdaságokra nézve a készpénz, vállalatokra nézve a hitel, az állampolgárok összességének folytonos határozati joga alól kivonatni nem engedtetnek.

Természetes, hogy mindaddig, míg az országos pénz- és hitelügy úgy állam- mint magángazdaságilag országos szervezettel nem bir, az államban e veszély elhárításáról szó nem lehet s a pénztözsérek és pénzzel üzérkedő vállalatok

mezőgazdaság, ipar és kereskedelem felett elfoglalt domináló helyzetüket könnyen megtarthatják s a gazdasági életnek e három főterén (melyhez az ős termelést is hozzá tehetjük) a különböző gazdaságok és vállalatok nem tehetnek egyebet, minthogy önálló elzárt hitelt illetőleg hitelintézeteket alkotnak, melylyel az egyes termelési téren saját fizetési eszközt és hitelt teremtenek és fenn tartanak.

Igy láttuk p. Magyarországon az orsz. földhitelintézetet keletkezni, mely ugyan a földművelés terén rendkívül üdvösen hatott s nem egy mezőgazdát mentett meg a bukástól, de mely végre is minden szép és hasznos törekvései dacára sem előbb nem volt képes, sem jelenleg nem képes a hazai mezőgazdaságot fizetési eszközzel és hitellel kielégíteni.

Igy keletkezett az első magyar iparbank is Pesten s így jöttek országszerte létre számos pénzvállalatok és hitelintézetek, melyek azonban mind megannyian hasonló helyzetben vannak, mint az említett földhitelintézet: a hazai ipar és kereskedelem érdekeit ezek mind nem képesek kielégíteni, mert hiányzik a főorganum, a szükség szerint pénzt teremtő s a gazdasági életre igazságsan kiárasztó valódi nemzeti bank.

Hogy az általunk leirt bank-fundatio és szervezettel létesítendő magyar állambank hazai gazdasági életünk eme nyomasztó szükségén segíteni képes leend a hazai társadalmi élet minden rétegében, s a gazdasági termelés minden terén a hitelnek lehetőség szerinti fejlesztését s e fizetési eszköznek igazságos megoszlását megvalósítani hivatva van, e felől a figyelmes olvasót a következőkből vélem meggyőzhetni.

A magyar állambank, mint kifejtettük, annyi pénzt fog termelni, mennyi a forgalmi élet szükségletét teljesen s a nemzetre nézve legelőnyösebben kielégítendi. És e pénz folyton a banktól ki- és a bankba vissza fog özőnlenni. Ha tehát azon feltételek, melyek a pénznek kifolyását szabályozzák, igazságosan s az összes gazdasági termelésre nézve legelőnyösebben állapíttatnak meg: akkor a pénz a mezőgazdaság, ipar és kereskedelem minden ágazatában folyton fejlődő hiteléletet fog eredményezni. És ekkor a gazdasági élet minden terén szükség szerint hitelintézetek fognak keletkezni és e hitelintézetek a szakadatlan gazdasági viszonyok között a forgalmi élet szükségleteit a bank segítségével tökéletesen ki fogják elégíteni.

Azon körülmény tehát, mely a bank hivatásának harmadik részét: a pénz igazságos s nem-

zetgazdaságilag legelőnyösebb megoszlását lehetővé fogja tenni: a bankhitelképesség megállapításában s a hitelképes kölcsönvenni kívánók kielégítésében ismerhető fel; ha e két feltétel igazságosan s nemzetgazdaságilag előnyösen valósul meg, akkor a bank hivatását e részben is be fogja tölteni.

Mi a bankhitelképességet illeti: a törvényes korlátozás csupán arra fog kiterjedni, mi a bank megkárosítását okozhatná. Vagy is senkinek, ki fizetési képességéről elegendő bizonyítékot nyújtani képes nem leend, bankhitelre törvényben gyökerező joga nem leend. E korlátozon belül pedig az igazgatóság, illetőleg a bank-direktor alkotmányos felelőség mellett elégiti ki a bankhitelt igénybe venni kívánókat.

S hogy ekkor a gazdasági élet minden terén s az ország minden részében gyorsan életbe fognak lépni azon hitelintézetek, melyek a munkástól kezdve a pénztőzszerig mindenkit lehetőség szerint az olcsó bankhitel jótéteményében egyaránt részesíteni fognak, a felett nem lehet kétségben senki, ki a gazdasági érdeknek társulást előidéző hatalmát megérti.

Különben a bankhitel-operációkat, ezek átér-

tése végett, megszemplélhetően is fel fogom tüntetni.

A magyar állambank hazánkban a termelés minden ágazatát el fogja látni a szükséges tőkékkel. Az állambanknál a hitel kieszközlése oly csekély nehézségekkel fog járni, hogy akár egyes specialis gazdaságok, akár több-nemű gazdasági vállalatok együttesen társulás által a hitelt maguknak könnyen képesek lesznek biztosítani.

Mint előbb mondtuk, a bank-hitel elnyerhető lesz, mihelyest az illető a kölcsön vett pénzt pontosan képes leend visszafizetni. Minthogy pedig még a társadalmi osztály legalsóbb rétegében is társulás útján kölcsönös jótállás mellett igen könnyen előállítható a biztonság egy bizonyos összeg fizetése iránt, ezért nem képzelhető gazdasági ág, mely az állami bank olcsó hitel-jótéteményéből ki lenne zárva.

Vegyük a dolog practikus oldalát. Jelenleg hazánkban számos takarékpénztárak, hitelegyletek, hitelintézetek, ugynevezett bankok (kereskedelmi iparbankok) vannak, melyek egytől-egyig bizonyos alaptőkével rendelkeznek. Ezen különféle pénzügyintézetek a fizetési képességnek kisebb-nagyobb összeget illető biztonságát tökéletesen

képesek kimutatni, és mindez intézetek között mégis alig akad egy-kettő, mely olcsó hitelt (rees-compt) nagyobb pénzintézetnél vagy az osztrák nemzeti banknál bírna.

Ha már most az állambank évi 3 százalékos leszámítolásra kölcsönt adhatna, mindezen intézetek évi 4—5 százalékos discontóval kielégithetnék a közönség tőke-hiányát. Mert e hitelintézetek az állambanknál oly összeget kölcsönözhetnének, mint a mily összeget saját pontosan fizető közönségüknek kölcsön kell adniok. S így a földműves az egész országban mindenütt egy félévre 3, vagy egy évre 5 százalékos kölcsönt oly összegben vehetne fel, mint a mily összegről fizetési biztonságot nyújtani képes, — és ugyan ezt tehetné majd a kis iparos, gyáros, kereskedő, sőt még a munkás-osztály is, mely takaré- és fogyasztási egyletek által tőkét hozhatna össze, s e tőkével a banknak tőkéletes fizetési biztonságot nyújthatna.

Ekkor tehát a mezőgazda nem volna kénytelen pénzszorultságban termését féláron előre eladni, s a kereskedő, midőn áruinak kelendősége kissé meglassult, nem kényszerülne uzsorásoktól oly drága kölcsönt felvenni, mely bukását kikérülhetlenné teszi — s a munkás-osztály s a kis

iparos szintén nem volna kizárva a hitel használásától.

Mig jelenben, ha a gazda vagy kisiparos kölcsönt akar felvenni, a pénzt csak 5—10 kézből kaphatja s ennek következtében a kölcsön oly drága, hogy a mezőgazdaságban és kézmű-iparnál az üzleti hitel csaknem lehetetlen. S ennek szükségképeni következménye, hogy hazánk mezőgazdászata és ipara a külföldi mezőgazdaság és ipartól rémségesen el van maradva. Mert a külföldön a mezőgazdaság és ipar a hitel hatalmával versenyez, míg nálunk ezen legnagyobb horderejű tényező a gazdasági életből majdnem egészen ki van zárva, vagyis annyira korlátolva van, hogy inkább pusztítva mint termékenyítőleg hat.

A legolcsóbb kölcsön, melyet a gazda Magyarországon mostanában félévi lótás-futás után kieszközölhet: a magyar földhitelintézeti kölcsön. És e kölcsön is oly drága, hogy komolyan gondolkozó gazda, korszerű gépek beszerzésére e kölcsönt alig merheti igénybe venni.

Pedig ha hazánkban a gazdaközönséget is oly állapotba akarjuk juttatni, hogy a korrallépést tarthasson, a kölcsön-kieszközlést oly könnyen hozzáférhetővé kell tennünk s a kölcsönnek oly ol-

csóvá kell lenni, hogy a gazdaságban mindenemű ujtás kivihető legyen, mely a megkívánató tőke törvényes kamatját kifizeti. És e lehetőség adva lesz a magyar állambank által.

De nemcsak a mezei gazdára, hanem általában mindennemű termelési ágban a közönségre nézve előáll a lehetőség a korkivánta hitelélet megkezdni, mihelyest a m. köztársasági bank életbe lép.

Ha egyszer fenn fog állani a nagy állami bank, mely 3—4 százalékra kölcsönt adhat, a hitelintézetek is gyorsan életre kelnek, mert ha e hitelintézetek 5—6 százalékra kölcsönt adhatnak, s ha magok az állambanknál 3—5 százalékra kölcsönt vehetnek, a hitelintézeti vállalkozás elég nagy jövedelmezőséget fog ígérni. És különösen fel fog serkenni ekkor a hiteltársulás, mely a minden körülmények között szükségtelen drága közvetítést ki fogja zárni.

Annál biztosabban állithatjuk ezt, miután már a jelen viszonyok között is, némi élénkség mutatkozik e téren, pedig az állandóság nélküli államjegyek s a nyeresztkedő társulat kezében levő bank-monopolium ily vállalkozásra és hitel-társulásra jelenleg bizony legkevésbé sem kedvező.

Azonban ha már csak a jelenleg létező takarékpénztárak, hitelegyletek, hitelintézetek és bankok fognak is az állami banktól mint hitelképes kölcsönzők a fizetési eszköz átvételére képesíttetni, s ha viszont a bank ez intézetek feleslegét a maga discontójánál fogva kissé olcsóbban át fogja venni, a pénz megosztás aaz országban oly egyenletessé tétetni, hogy az egyes gazdaságokban szükséges tőkéket az ország minden részében könnyű leendő előteremtteni, s viszont az ország bármely részében levő pénz nem fog kamatlanul heverni.

Az állambanknak a pénzt egyenletesen megosztó operációja tehát a következő két cselekményt fogja tartalmazni. Először is a bank a pénzt hitelegyletek és hitelintézeteknek váltóleszámitolás szerint kölcsön fogja adni, és másodszor, az összes hitelintézetek és takarékegyletek feleslegét szintén ily leszámítolással át fogja venni.

A mint aztán ezen operációk a bankban pénzbőséget vagy apályt fognak előidézni, a bankdiscontó alább szállittatik vagy felebb emeltetik; ha pedig érezhetővé válik a pénzhiány, akkor az önálló értékképviselő mennyisége a bank által növeltetni fog s ily módon a magyar állam-bank a valódi bank-hivatást minden irányban tökéletesen be fogja tölteni.

A magyar állambankból eredő haszon.

Miután a Magyarországon létesítendő állambank anyagát, szervezetét és működését utolsó három czim alatt részletesen feltüntettük, nem leend érdektelen egy futó pillantást vetni azon hatásra, mely hazánk közgazdasági életében ez új tényezőnek, az állami banknak, fellépése által elő fog idéztetni.

Majdnem leirhatatlan azon előnyök hosszú sora, miket az általunk tervezett állami bank szükségképen létre fog hozni. Már ha pusztán azon nemzetgazdasági hasznót vesszük is szemügyre, mely a mostani pénz káros gazdasági hatásának megszüntetése által előáll, meg leszünk lepetve; és a közgazdasági haszon nagysága csaknem bámulatra ragad, ha a bank közvetlen és közvetett értéktermelő hatását átgondoljuk.

E vakmerőnek látszó kimondás igazolva

leend, ha Magyarország jelen pénzvizonyait azon oldalról tüntetem fel, melyen e pénzrendszernek nemzetünket megkárosító processusát bárki is felismerheti, s ha viszont a helyes pénzrendszernek a gazdasági élet egészében mutatkozó fejlesztő és termékenyítő hatását megérintem.

Az osztrák fizetési eszköznek és valutának az utolsó évben szemünk előtt lefolyt szereplését nagyon kevesen értették meg. De arra bárki is jól emlékezhetik, hogy az ezüst-agio a monarchiában az utolsó hat hónap alatt 13 és 23 százalék között tartá magát fenn.

Vizsgáljuk meg ez egyszerűnek látszó tény.

Mindenki tudhatja, hogy ez agioban az oszt. pénzérték ingadozása van kifejezve. De mit jelent ez?

Az oszt. papírpénz, mint e földön létező minden papírpénz bizonyos értéket képvisel s a szerint a mint az agio majd alább száll, majd felebb emelkedik, ez érték is nagyobb vagy kisebb. De tudjuk azt, hogy az oszt. papírpénz hazánkban jelenleg a társadalmi érték mértéke gyanánt is szolgál, tehát e pénz oly fizetési eszköz, melylyel Magyarország összes nemzeti javainak forgalmi értéke meghatároztatik, kifejeztetik. Ha már most a jelen viszonyok olyanok, hogy az értékmérő

egy bizonyos időpontban tizedrészszer kisebb, mint a rövid idő múlva rá következő időpontban (a 13 és 23 százalékos agio közötti különbség), természetes, hogy e bizonyos résznek megfelelő érték a forgalmi életben merőben illusoriussá válik.

Vagy is: ott, hol szilárd értékképviselő nem létezik, a javaknak (mint tőkéknek) értéke csekélyebb, mint ott, hol ily szilárd értékképviselő, érték-mérő létezik.

Hatékán jelenleg Magyarország összes anyagi és szellemi tőkéi értékükben csökkentek az által, hogy jó pénz ez országban nincs, s ha e csökkenést csak igen csekély százalékra tesszük is: az oszt. pénz nyomasztó hatását e tekintetből a több milliárd frankra menő anyagi és szellemi javak összegénél legalább is 100 millió frankra tehetni, és ez érték, melyet hazánktól a mostani osztr. pénz elvont, termelve lesz, mihelyest hazánkban az állami bank jó és elegendő pénzt hoz forgalomba.

De a jelenlegi pénzrendszer nem pusztán a tőkékben, hanem főleg a termelésben és forgalomban kártékony hazánkra nézve. Mert minden egyes hazai gazdaságban folyton érvény nélküli az értéknek azon része, mely az

értékmérő bizonytalansága folytán illusoriussá vált. A kereskedő például, ki valamely dolgot vesz, vagy elád, az ágio-ingadozásból eredő risicót folyton viselni kénytelen, s a vett tárgyért annyival kevesebbet kell adnia, mint a mily összeg a risico fedezését lehetővé teszi; s így ha p. azon időponttól, midőn a mezőgazda terményét a gabnakereskedőnek eladja, azon időpontig, midőn a kereskedő a terményt el fogja árúsítani, az agióból eredő különbzet 10 száztólit tesz, a mezőgazda buzájáért 10 százalékkal kevesebbet fog kapni, mint kaphatott volna különben, ha az ágio-ingadozás lehetősége nem forog fenn.

És ez így van minden adás-vevésnél, miután tudva vagy nem tudva, a kereslet és kínálatban az ágio-csökkenés vagy emelkedésből eredő risico folyton számításba jő, s a termelő terményének valódi értékét az ágio miatt csökkenni látja; de ezen csökkenés gyakran a kereskedőt is éri. Sőt miután tudjuk azt, hogy az ágio emelkedését és csökkentését az oszt. főpénzférfiak több külföldi börzeóriásokkal kiszámított nyereszkesedési vágyból hullámoztatják, (mit tenni hatalmukban áll, minthogy az ágio törvénye ismeretes, és ezen pénzférfiaknak az ágio-emelkedést vagy csökkenést előidéző

okokra nagy befolyásuk van,) — teljes határozottsággal mondhatni, hogy Magyarországot Ausztria s a küldföld rövid idő alatt (havonkint) tetemes összeggel (mintegy 1—2 millió frttal) megkárosítja.

A hazai termelés és forgalom tehát az oszt.agio által évenként legalább 12—24 millió frttal adóztatatik meg.

Midőn e szerint a magyar állambank az oszt. papírpénzt a forgalomból ki fogja szorítani s hazánkban biztos érték-képviselőt, jó fizetési eszközt honosít meg, Magyarországot a termelésben és belföldi forgalomban mintegy 30—60 millió franknyi megkárosítástól fogja megóvni.

És aztán mily roppant előnyt nyer hazánk az állami bank segítségével a külfölddel való kereskedelemben az által, hogy a m. állami bank Magyarországnak oly fizetési eszközt szolgáltat, melynek állami és társadalmi értéke közt különbség nem fog létezni! Hol e két valuta között differentia van, ott a kereskedelemben e különbséget folyton ki kell számítani, ezen kiszámítás pedig munkát igényel, mely a nemzetközi forgalomban nagyon drága. Midőn tehát a magy. állami bank Magyarországot a mostani pénz állami és társadalmi érték-kü-

lönbségéből eredő hátránytól meg fogja szabadítani, ismét több millió frttal fogja Magyarországot gazdagítani, mert megszűnik a felesleges munkapazarlás és megtakaríttatik az ebben megkötött szellemi tőke.

És így látható, hogy az állami bank már negative is mesés érték-összeget fog Magyarországnak meggazdálkodni, illetőleg már a jelenlegi pénzrendszerből eredő károk elhárítása által is majdnem százakra menő millió frankkal fogja Magyarországot gazdagabbá tenni.

Azonban a magyar állambank positiv hatása szükségkép még nevezetesebb előnyöket fog felmutatni. A banknak ezen positiv értéktermelő hatása közvetlen és közvetett.

A közvetlen értéktermelést — a bank érczalapját nem is említve — azon többlet képezi, melylyel az összes magyar adóalapot kizárólagosan bíró állambankjegyek meg fogják haladni a mostani oszt. államjegyekből Magyarország adóalapjára eső részt. E rész a 300 millió oszt. államjegynek 30 százalékát vagyis mintegy 90 millió oszt. frtot, illetőleg az agio leszámításával mintegy 200 millió frankot tesz. S midőn a a nemzeti javak összegéhez mérten Magyarország már jelenleg is körülbelül 500 millió frank

értékű fizetési eszközt igényel, melynek kétharmada arany kell hogy legyen; s midőn e szerint az állambankjegyek összege már a nemzeti javak jelen mennyiségénél is 300 millió franknyi papirbankjegyet tehetne: a bank közvetlen értéktermelő hatása a hazai vagyon jelen mérvénél is 100 millió frankra megy.

De ki a világgazdaság folyását figyelemmel kíséri, láthatja, hogy az egyes nemzetek javai progressiv arányban nőnek; s így feltehetni, hogy az állami bankjegy már azon időpontban, midőn az oszt. bankjegyek és oszt. állam-jegyek valutája Magyarországon állami valuta lenni megszűnt, legalább is 500 millió frank értékig felszaporodhatik, s így a közvetlen érték-termelő hatás már ekkor 300 millió frank nemzeti vagyon növekedést fog mutatni, és e növekedés a nemzeti egyéb javak mértékével még folyton progressiv arányban fog emelkedni.

Az állambank közvetett termelő hatása pedig még e számoknál is nagyobb mérvben fogja Magyarországon a javak összértékét növelni. Bár e hatást megközelítőleg sem tüntethetjük fel számokban, de felismerhető lesz az a földművelés, ipar és kereskedelmi haladásban, mely haladásra az állam-bank az által fog fejlesz-

tőleg hatni, hogy a termelésnek minden terén meghonosítja a hitel-életet s így a gazdálkodásban mindenütt a termelési tényezők leghatalmasabbikát, a hitelt, fogja felvirágoztatni.

Végül pedig kiszámíthatlan hasznot hozand az országnak a m. állam-bank az által, hogy az összes hazai fizetési eszköz kizárólag a nemzet souverainitása alatt fog állani.

DE BALLAGI GÉZA.

